

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

В.О.Никонов

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО

Навчальний посібник

*Допущено
Міністерством культури і мистецтв України
як навчальний посібник для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв*

КИЇВ ДАКККіМ 2003

УДК 346.1(076)
ББК 67.404я73
Н 63

Никонов В.О.

Підприємницьке право: Навчальний посібник. – К.: ДАКККіМ, 2003. – 122с.

Допущено Міністерством культури і мистецтв України як навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв за наказом №474 від 31.07.03 р.

У посібнику подається навчальний матеріал із курсу “Підприємницьке право”, в якому враховуються останні зміни, що відбулися в системі правового регулювання господарської та підприємницької діяльності, в тому числі у зв’язку з прийняттям нових Цивільного і Господарського кодексів України.

Для студентів і викладачів вищих навчальних закладів, наукових працівників, підприємців, слухачів підприємницьких шкіл і курсів.

Рецензенти:

М.І.Малишко, кандидат юридичних наук, зав. кафедри теорії та історії держави і права Національного аграрного університету;

К.О.Савчук, кандидат юридичних наук, доцент Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ISBN 966-7435-93-8

© Никонов В.О.

© Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2003

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Тема 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО: СУТНІСТЬ, СУБ'ЄКТИ, ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ	7
1.1. Сутність і суб'єкти підприємницького права	7
1.2. Предмет підприємницького права	10
1.3. Методи підприємницького права.....	12
Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	14
2.1. Класифікація організаційно-правових форм підприємницької діяльності.....	14
2.2. Мале підприємництво.....	22
Тема 3. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ СКАСУВАННЯ (ПРИПИНЕННЯ)	25
3.1. Державна реєстрація юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та її скасування.....	25
3.2. Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців та її скасування	30
3.3. Порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності та її припинення після набрання чинності Законом України від 15 травня 2003 р. “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”	34
Тема 4. ЛІЦЕНЗУВАННЯ І ПАТЕНТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	41
4.1. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності. Ліцензування	41
4.2. Патентування підприємницької діяльності.....	47
Тема 5. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	51
5.1. Юридична відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності: загальні положення.....	51
5.2. Адміністративна і кримінальна відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності: підстави і санкції.....	54
Тема 6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	58
6.1. Господарські договори у підприємницькій діяльності.....	58
6.1.1. Господарські зобов'язання	58
6.1.2. Господарські договори.....	60

6.2. Трудові договори у підприємницькій діяльності.....	64
6.2.1. Поняття, умови укладання, строк і форма трудового договору.....	64
6.2.2. Підстави для припинення трудового договору	67
Тема 7. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	69
7.1. Напрямки здійснення підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності	69
7.2. Умови здійснення підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	70
7.2.1. Реєстрація суб'єктів підприємництва як учасників зовнішньоекономічної діяльності	70
7.2.2. Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій	71
7.3. Зовнішньоекономічні договори (контракти): порядок укладання, зміст і облік (реєстрація) договорів	75
7.4. Відповідальність підприємців за порушення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність	77
Тема 8. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СВОБОДИ У ЗДІЙСНЕННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	79
8.1. Гарантії підтримки підприємництва і захисту підприємців від неправомірного втручання в їх діяльність органів державної влади	79
8.2. Захист свободи у здійсненні підприємницької діяльності актами конкурентного законодавства.....	83
Тема 9. ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА.....	87
9.1. Захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємництва в господарському суді	87
9.2. Захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємництва в третейському суді (арбітражі).....	95
9.3. Захист прав суб'єктів підприємництва в позасудовому порядку	96
9.3.1. Захист прав суб'єктів підприємництва положеннями установчих та інших документів підприємства.....	96
9.3.2. Нотаріальний захист прав суб'єктів підприємництва	99
ДОДАТКИ.....	101
ЛІТЕРАТУРА	120

ВСТУП

Підприємницька діяльність є провідною в системі економічної діяльності. Її основна ознака і ціль, – прагнення до одержання суб'єктом господарювання прибутку, – відображає пріоритетні економічні та соціальні цілі суспільного виробництва – діяти все більш ефективно і створювати нові товари, надавати різноманітні послуги з більш низькими матеріальними і трудовими витратами.

Ставши на шлях розвитку ринкових відносин, в умовах яких досягнення прибутковості в діяльності підприємств має виключно велике значення, українська держава від самого початку свого створення приділяла значну увагу якомога більш повному нормативно-правовому забезпеченню підприємницької діяльності. Визначальну роль відіграє тут Закон України “Про підприємництво”, який є одним з перших нормативно-правових актів економічного законодавства незалежної України.

На сьогодні правовідносини підприємництва об'єднані *підприємницьким правом*, основні положення і норми якого викладені в даному навчальному посібнику.

Статус підприємницького права є дещо невизначеним і навколо цього питання продовжуються точитися суперечки. Сукупність норм права, якими регулюються відносини підприємництва, безумовно формують певний правовий інститут. В частині першій 92-ої статті Конституції України *правові засади і правові гарантії підприємництва* включені до переліку відносно невеликого числа сфер і галузей діяльності, *регулювання яких забезпечується виключно законами України*, що підтверджує цей висновок.

Але, на думку автора, рамки інституту все ж є тісними для підприємницького права. Норми підприємницького права водночас є нормами права господарського, яке, визначається як специфічна комплексна галузь права. В межах цієї галузі підприємницьке право займає більш вагоме положення, ніж воно традиційно передбачене для інституту права. Господарське право, як відомо, об'єднує норми, які регулюють економічні відносини підприємництва, комерційні відносини, а також відносини, пов'язані із здійсненням неприбуткової, некомерційної діяльності. Першу групу зазначених відносин норми підприємницького права саме і регулюють, у зв'язку з чим є підстави говорити про нього як про підгалузь господарського права. Зважаючи ж на прийняту практику нестрогого використання терміну “галузь”, яким часто позначають і підгалузь (найбільш часто така підміна

практикується в сфері економіки), ми нерідко можемо зустрітися з визначенням підприємницького права як окремої галузі права.

Підприємницьке право знаходиться в постійному розвитку. Воно багато в чому ще недосконале. Але, звичайно, не тільки цим пояснюються чисельні правопорушення, що мають місце з боку підприємців, вони обумовлені в значній мірі також і недостатнім контролем за їх діяльністю з боку держави. Подальший розвиток підприємницького права і максимально повне та ефективно застосування його норм мають сприяти становленню в Україні прозорого і ефективного підприємництва і цивілізованих ринкових відносин.

Вивчення тем, які містяться в навчальному посібнику, дає можливість студентам і всім бажаючим ознайомитися із змістом основних нормативно-правових актів України, які регулюють відносини у сфері підприємницької діяльності, що має сприяти оволодінню ними практичними знаннями і навичками для подальшого створення і розвитку власної справи, власного бізнесу.

Тема 1. ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО: СУТНІСТЬ, СУБ'ЄКТИ, ПРЕДМЕТ І МЕТОДИ

1.1. Сутність і суб'єкти підприємницького права

Господарська діяльність забезпечує життєздатність суспільства і є провідною серед всіх видів людської діяльності. Різновидом господарської є *підприємницька діяльність*. Норми права, якими встановлюються і регулюються відносини учасників (суб'єктів) підприємницької діяльності, а також між ними та іншими суб'єктами господарської діяльності і органами державної влади та управління, формують таку галузь права як *підприємницьке право*.

Синонімом до слова “підприємницький” є взяте у широко вживаному значенні слово “комерційний” (у спеціальному значенні воно тотожне слову “торговельний”), що є підставою називати підприємницьку діяльність також і комерційною, а відповідну галузь права – комерційним правом.

Джерелами підприємницького права в Україні є: Конституція (ст. 42), Цивільний і Господарський кодекси, Закони “Про підприємництво”, “Про власність”, “Про підприємства в Україні” та інші. Особливе місце серед них належить Закону України від 7 лютого 1991 р. “Про підприємництво”, який встановлює загальні правові, економічні та соціальні засади здійснення підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території України, а також гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки. В Законі, зокрема, дається визначення поняття “підприємництво”. Відповідно до Закону (ст. 1), *підприємництво* – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Подальшим доповненням до Закону було встановлено, що не є підприємницькою діяльністю (крім випадків, передбачених законодавством) створення (заснування) суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, а також володіння корпоративними правами.

Підприємницьке право належить до так званих комплексних галузей права, які, на відміну від класичних галузей (адміністративного, цивільного, кримінального і деяких інших), формуються не за предметом правового регулювання (тобто сферою однорідних відносин), а за

ознакою специфічного об'єкта правового впливу (ним є підприємницька діяльність). На це, зокрема, звертає увагу Л.В. Ніколаєва [12, 5].

У складі підприємницького права переважають норми адміністративного і цивільного права, але досить широко представлені і норми інших галузей права, якими регулюються питання напрямів та способів використання майна і коштів у процесі господарської діяльності, реалізації продукції, управління майном, розпорядження матеріальними ресурсами і прибутками тощо.

Галузі підприємницького права відповідає і галузь юридичної науки. Як *галузь науки* підприємницьке право є *сукупністю теоретичних знань про підприємницьке право, підприємницьке законодавство і практику їх застосування*.

Підприємницьке право як галузь науки викладається сьогодні у ряді вищих навчальних закладів, тому воно має ще й статус *навчальної дисципліни*.

Суб'єктами підприємницького права є особи, які безпосередньо здійснюють підприємницьку діяльність, тобто *суб'єкти підприємницької діяльності*. Відповідно до Закону “Про підприємництво”, суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути:

- громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- юридичні особи всіх форм власності, встановлених Законом України “Про власність”;
- об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції.

Не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян: військовослужбовців, службових осіб органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного нотаріату, а також органів державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за підприємництвом. Особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду. Також особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

Окреме зауваження щодо об'єднання юридичних осіб, які здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції.

До числа суб'єктів підприємницької діяльності ці об'єднання були включені відповідно до вимог Закону України від 8 червня 2000 р. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України". Закон передбачив внесення змін до законодавчих актів у зв'язку із прийняттям Закону України від 14 вересня 1999 р. "Про угоди про розподіл продукції".

Згідно із ст. 4 Закону "Про угоди про розподіл продукції", відповідно до угоди про розподіл продукції одна сторона – Україна – доручає іншій стороні – інвестору на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції. При цьому, згідно із п. 2 ст. 5 Закону, інвесторами можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав, об'єднання юридичних осіб, створені в Україні чи за межами України, які мають відповідні матеріально-технологічні та економічні можливості або відповідну кваліфікацію для користування надрами, що підтверджено документами, виданими згідно із законами (процедурами) країни інвестора.

Згідно із п. 3 ст. 5 Закону "Про угоди про розподіл продукції", у тому разі, коли інвестором в угоді виступає об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, учасники такого об'єднання несуть солідарну відповідальність по зобов'язаннях, передбачених угодою про розподіл продукції. Саме таке об'єднання, незважаючи на відсутність у нього статусу юридичної особи, має статус суб'єкта підприємницької діяльності в розумінні ст. 2 Закону "Про підприємництво".

Підприємницька діяльність здійснюється її суб'єктами в певних організаційно-правових формах, розгляду яких присвячена окрема тема.

Активну участь в організації підприємництва та здійсненні контролю за її провадженням відіграють органи державної влади і управління. В Україні діє Державний комітет з регуляторної політики і підприємництва (Держпідприємництва України), – центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, повноваження, основні завдання і напрямки діяльності якого визначаються Указом

Президента України від 25 травня 2000 р. “Питання Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва”. Держпідприємництва України бере участь у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері підприємництва, зокрема регуляторної політики, державної політики щодо ліцензування підприємницької діяльності та державної реєстрації підприємництва, здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади з цих питань, сприяє формуванню системи фінансово-кредитної, консультативної та інформаційної підтримки підприємництва тощо.

1.2. Предмет підприємницького права

Предметом підприємницького права є не заборонені законодавством господарські відносини у сфері підприємництва, основною відмінною особливістю яких є спрямованість їх суб'єктів на отримання прибутку.

Відносини, які складають предмет підприємницького права, мають певну структуру і за своїм змістом є неоднорідними. До них належать не тільки відносини безпосереднього господарювання, а й ті, що спрямовані на забезпечення необхідних для цього передмов.

Щодо конкретного переліку відносин, регулювання яких здійснюється в межах підприємницького права, то слід зазначити наступне. Насамперед, до них належать відносини, пов'язані зі створенням (заснуванням) в певних організаційно-правових формах суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки від того, як вони законодавчо врегульовані, залежить ефективність здійснення підприємницької діяльності. Безпосередньо з ними межують відносини, які пов'язані з одержанням спеціального дозволу на здійснення певного виду підприємницької діяльності (ліцензії) або на здійснення її у певних обсягах (квоти, ліміту).

Починаючи вже від моменту подання документів на державну реєстрацію, фізична чи юридична особа, яка ставить за мету створення відповідного суб'єкта підприємництва, вступає у відносини відповідальності за їх достовірність (можлива санкція у подальшому, – скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності). Відповідальність у підприємстві (адміністративна і за кримінальним законодавством) може мати місце навіть раніше, до формальної легалізації його суб'єкта: за зайняття підприємництвом без відповідної державної реєстрації.

Але є багато й інших підстав для застосування до підприємців різних видів відповідальності, в тому числі і за несумлінне виконання

умов укладених ними договорів. Отже, відносини відповідальності підприємців є важливим предметом підприємницького права.

Особливе місце серед відносин, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності є ті, що виникають між підприємцями *на основі договорів і контрактів, укладених між підприємцями (договірні відносини)*. Порівняно з розглянутими, це якісно інші відносини. Деякі дії, спрямовані на підвищення ефективності своєї діяльності, підприємець може здійснювати уже за рахунок оптимізації організаційно-правової форми, в межах якої він здійснює свою господарську діяльність. Але відносини *власне підприємництва* розпочинаються саме з укладення договорів, вони є сутність тих зобов'язань і прав, які випливають з умов і положень договорів. Тому договірні відносини суб'єктів підприємницької діяльності є чи не найважливішими в складі предмета підприємницького права.

Як відомо, однією з ознак класифікації економічної діяльності на види є територіальна ознака; за нею розрізняють економічну діяльність, яка здійснюється в межах країни, і між країнами. Зважаючи на особливе місце і значення останньої, відносини, пов'язані із здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, в тому числі відносини підприємництва в цій сфері, кожною державою строго контролюються і регулюються спеціальним законодавством. Тому до складу предмета підприємницького права доцільно включити і *відносини підприємництва, які мають місце у сфері зовнішньоекономічної діяльності*.

Підприємництво не може здійснюватися без відповідних правових, економічних та організаційних передумов. Оскільки воно є одним з найбільш важливих чинників підвищення ефективності суспільного виробництва, то безпосередню турботу щодо створення таких передумов, насамперед, стосовно правового забезпечення свободи у здійсненні підприємницької діяльності, має проявляти держава. Виключно важливе значення для розвитку підприємництва має дійовий захист прав і законних інтересів підприємців. Він здійснюється як в судовому, так і в позасудовому порядку.

Відносини, пов'язані з правовим забезпеченням гарантії свободи у здійсненні підприємницької діяльності, захисту прав і охоронюваних законом інтересів підприємців, також є важливою складовою частиною предмета підприємницького права.

В тій же послідовності, в якій тут були перелічені відносини підприємництва, що складають предмет підприємницького права, в

окремих темах даного навчального посібника в подальшому будуть вивчатися правові норми, які їх регулюють, та установлені нормами підприємницького права відповідні правовідносини.

1.3. Методи підприємницького права

Методом галузі права є спосіб впливу її норм на певні суспільні відносини. В підприємницькому праві, як і в інших галузях права, застосовуються *імперативний та диспозитивний методи*. Імперативний метод передбачає владний вплив на учасників суспільних відносин без права вибору, а диспозитивний, навпаки, передбачає варіанти їх поведінки як рівноправних сторін.

В літературі по господарському і підприємницькому праву імперативний та диспозитивний методи ще відомі як *метод владних приписів та метод автономних рішень*. Водночас пропонується включити до складу відповідних методів також і *метод рекомендацій* [17, 33]. Дія зазначеного метода проявляється в тому, що держава регулює поведінку суб'єктів господарських, і підприємницьких зокрема, відносин шляхом рекомендованих моделей відповідних правовідносин (зразкові форми договорів, методичні рекомендації щодо регулювання окремих видів відносин тощо).

Специфіка дії імперативного і диспозитивного методів у підприємницькому праві, на відміну від їх дії в інших галузях права, полягає, насамперед, у своєрідному їх співвідношенні, яке загалом можна визначити як збалансоване. Комплексний характер підприємницького права, з одного боку, передбачає владний вплив на учасників підприємницьких відносин через відповідні норми адміністративного і кримінального права, а з іншого, – можливість варіантів поведінки учасників зазначених відносин як рівноправних сторін через норми цивільного права.

Підприємницьке право знаходиться в постійному розвитку. Деякі його норми анулюються, інші змінюються на більш адекватні та ефективні; підприємницьке право також постійно доповнюється новими нормами. Вивченням і аналізом ефективності дії існуючих правових норм, виявленням недоліків окремих з них і галузі підприємницького права в цілому, а також створенням більш досконалих норм і розробкою пропозицій стосовно удосконалення структури підприємницького права в цілому займається відповідна галузь юридичної науки.

В статусі *галузі науки* підприємницьке право базується вже на інших методах, якими є такі *методи наукового пізнання і освоєння*

навколишньої дійсності, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, наукова гіпотеза, екстраполяція та ін.

Наведемо приклади застосування в підприємницькому праві як галузі юридичної науки деяких з числа названих методів.

Так, особливістю багатьох правових дисциплін є те, що норми, які регулюють певні відносини (і становлять предмет певних тем і розділів підручників), містяться не в одному, а водночас в декількох законодавчих актах. Наприклад, норми, які регулюють питання обмежень у здійсненні підприємницької діяльності, як відомо, містяться в Законах України “Про підприємництво”, “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про зовнішньоекономічну діяльність” та ін. Процес виокремлення таких норм в певну сукупність здійснюється шляхом цільового *аналізу* відповідної нормативної бази, але вже сама зазначена сукупність є деяким синтетичним утворенням, організованим за певними ознаками, тобто стадія аналізу продовжується *синтезом*. У подальшому в новому правовому масиві можна продовжувати здійснення в певному напрямку аналітичних операцій.

Ще один приклад застосування в підприємницькому праві методів пізнання. Для підприємницького права, як і будь-якого іншого, властивим є постійний розвиток, доповнення новими нормами, структурні зміни і т. ін. Виявлення необхідності, теоретичне обґрунтування таких змін і їх відображення у відповідній галузі науки – це є застосування методу *наукової гіпотези*.

З підприємницьким правом як галуззю науки тісно пов’язане підприємницьке право як *навчальна дисципліна*. Остання має відображати усталені юридичні норми, інформувати про підстави та історію їх створення і запровадження, а також виявляти проблемні питання щодо застосування норм підприємницького права та вивчати перспективну нормотворчість в цій галузі. Тому методи підприємницького права як галузі науки в певній мірі є й методами галузі права як навчальної дисципліни. Але у останньої є й свої специфічні методи, які пов’язані з особливістю пізнання та засвоєння нового інформативного матеріалу, формування у студентів та всіх інших, хто вивчає цю юридичну дисципліну, відповідних знань, вмінь і навичок. Однією з найбільших проблем для тих, хто вивчає підприємницьке право, є необхідність точного і чіткого засвоєння великого масиву нормативного матеріалу, що потребує багато часу і зусиль. Якщо пов’язати цю обставину з існуванням відповідних, – *дидактичних*, -- методів, то мова йтиме

про застосування під керівництвом викладача таких їх різновидів, як заучування і повторення навчального матеріалу – формулювань відповідних юридичних норм.

Запитання для самоперевірки

- 1. Що таке підприємництво?*
- 2. Що вивчає підприємницьке право?*
- 3. Які є суб'єкти підприємницького права?*
- 4. Які відносини у сфері підприємництва складають предмет підприємницького права?*
- 5. Які є методи підприємницького права як галузі права?*
- 6. Які є методи підприємницького права як галузі юридичної науки і як навчальної дисципліни?*

Тема 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Класифікація організаційно-правових форм підприємницької діяльності

Перелік організаційно-правових форм, в яких створені і діють суб'єкти підприємницької діяльності, міститься в Класифікаторі № 288 від 22.11.94. “Класифікація організаційно-правових форм господарювання”, затвердженому та введеному в дію наказом Держстандарту України від 22 листопада 1994 р. № 288.

Класифікація організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ) – це державний класифікатор, розроблений згідно з “Програмою переходу України на міжнародну систему статистики та обліку”, яка була затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 326 від 4 травня 1993 р. Об'єктами класифікації в КОПФГ є організаційно-правові форми господарських суб'єктів, встановлені відповідними законодавчими актами України.

Структурно класифікація складається з тризначних цифрових кодів, побудованих за серійно-порядковим методом кодування, та назв організаційно-правових форм господарювання. При внесенні змін до законодавчих актів, якими встановлюються організаційно-правові форми господарських суб'єктів, відповідні зміни вносяться і до КОПФГ.

До КОПФГ, на момент її створення, були включені організаційно-правові форми господарювання, встановлені Декретом Кабінету Міністрів України “Про режим іноземного інвестування” (ст. 1, 4), а також такими законами України: “Про підприємства в Україні” (ст. 2, 3); “Про підприємництво” (ст. 1, 2, 6); “Про господарські товариства” (ст. 9, 24, 25, 50, 65, 66, 75); “Про споживчу кооперацію” (ст. 5, 8); “Про оренду майна державних підприємств та організацій” (ст. 2, 4, 5, 6, 9); “Про селянське (фермерське) господарство” (ст. 2); “Про об’єднання громадян” (ст. 2, 3); “Про свободу совісті та релігійні організації” (ст. 7, 8, 9, 10, 11).

Класифікація організаційно-правових форм господарювання складається з таких трьох груп:

- А. Суб’єкти підприємницької діяльності;
- Б. Організації, що не займаються підприємницькою діяльністю;
- В. Відокремлені підрозділи.

Оскільки метою даної теми є вивчення організаційно-правових форм підприємницької діяльності, в ній має розглядатися склад групи А Класифікації організаційно-правових форм господарювання. Але слід взяти до уваги, що використаний у назві цієї групи термін “суб’єкти підприємницької діяльності” за своїм змістом є тотожним термінові “організаційно-правові форми підприємницької діяльності”.

Організаційно-правовими формами (суб’єктами) такого різновиду господарської діяльності як підприємництво на момент затвердження КОПФГ, були визначені *підприсмець* і наступні *юридичні особи: підприємства*: індивідуальне, сімейне, приватне, колективне, державне, державне комунальне, спільне, засноване на повній власності громадянина або юридичної особи іноземної держави, орендне, дочірнє; *кооператив*; *селянське (фермерське) господарство*; *споживче товариство*; *спілка споживчих товариств*; *акціонерне товариство*: *відкрите акціонерне товариство*, *закрите акціонерне товариство*; *товариство з обмеженою відповідальністю*; *товариство з додатковою відповідальністю*; *повне товариство*; *командитне товариство*; *асоціація*; *корпорація*; *консорціум*; *концерн*; *об’єднання*.

В подальшому дана Класифікація зазнала певних змін, що обумовлювалось, як про це вже згадувалось, внесенням змін до законодавчих актів, відповідними нормами яких встановлювались ті чи інші організаційно-правові форми підприємницької діяльності. Особливо істотними в цьому відношенні були зміни, внесені 4 лютого 1998 р. Верховною Радою України до Закону від 27 березня 1991 р.

“Про підприємства в Україні”. У Законі, в його новій редакції, державне комунальне підприємство одержало назву комунального; додатково включені до переліку такі види підприємств, як підприємство, засноване на власності об’єднань громадян, казенне, а також господарські товариства; деякі види підприємств були виключені з переліку.

Включення господарських товариств до видів підприємств є не безспірним. По-перше, цим порушилася застосована в Законі “Про підприємства в Україні” ознака, за якою були виділені інші підприємства – форма власності на майно підприємства; щодо господарських товариств вона не конкретизувалася. По-друге, у формі господарських товариств можуть діяти й інші суб’єкти підприємницької діяльності, які традиційно не належать до підприємств, наприклад банки. Крім цього, відповідно до даного в Законі “Про підприємства в Україні” визначення (ст. 1), підприємство є статутним суб’єктом. А, як відомо, для започаткування таких видів господарських товариств, як повне і командитне, статут не потрібен. В переліку ж видів підприємств, господарські товариства зазначаються без посилання на цю обставину.

Новою редакцією ст. 2 “Види підприємств” Закону України “Про підприємства в Україні” вже не передбачено існування таких підприємств, як індивідуальне та сімейне. Але в КОПФГ вони залишились, оскільки в Україні такі підприємства ще діють. Стосовно легітимності, тобто, законодавчо підтвердженого права на їх існування, то воно встановлено Законом України від 21 вересня 2000 р. “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної реєстрації суб’єктів підприємницької діяльності”, але на обмежений термін. Відповідно до Закону, суб’єкти підприємницької діяльності, створені в організаційних формах, не передбачених законами України, державна реєстрація яких проведена до набрання чинності цим Законом, зобов’язані привести організаційну форму у відповідність з вимогами законів протягом п’яти років з дня його опублікування.

В складі групи А КОПФГ зміни торкнулися ще таких позицій: замість підприємства, заснованого на повній власності громадянина або юридичної особи іноземної держави фігурує підприємство зі 100% іноземною інвестицією, а замість кооперативу – кооперативне підприємство. Заміна кооперативу на кооперативне підприємство пояснюється потребою у відмежуванні кооперативів, які займаються підприємницькою діяльністю (кооперативних підприємств) від кооперативів некомерційного спрямування (житлово-будівельних, гаражних, дачно-садових та ін.).

Отже, на сьогодні чинною є така класифікація організаційно-правових форм, в яких юридичні особи здійснюють підприємницьку діяльність:

- індивідуальне підприємство;
- сімейне підприємство;
- приватне підприємство;
- колективне підприємство;
- підприємство, засноване на власності об'єднання громадян;
- державне підприємство;
- казенне підприємство;
- комунальне підприємство;
- спільне підприємство;
- підприємство зі 100% іноземною інвестицією;
- кооперативне підприємство;
- орендне підприємство;
- селянське (фермерське) господарство;
- споживче товариство;
- спілка споживчих товариств;
- відкрите акціонерне товариство;
- закрите акціонерне товариство;
- товариство з обмеженою відповідальністю;
- товариство з додатковою відповідальністю;
- повне товариство;
- командитне товариство;
- асоціація;
- корпорація;
- консорціум;
- концерн;
- об'єднання;
- дочірнє підприємство.

Організаційно-правові форми підприємництва зазначені тут у порядку, передбаченому КОПФГ.

Нижче наводяться визначення організаційно-правових форм підприємництва і в окремих випадках дається коротка їх характеристика.

Індивідуальне підприємство – підприємство, засноване на особистій власності фізичної особи та виключно її праці.

Сімейне підприємство – підприємство, засноване на власності та праці громадян України – членів однієї сім'ї, які працюють разом.

Приватне підприємство – підприємство, засноване на власності фізичної особи. Власник такого підприємства має право найму робочої сили.

Колективне підприємство – підприємство, засноване на власності його трудового колективу.

Державне підприємство – підприємство, засноване на державній власності.

Казенне підприємство – підприємство, діяльність якого характеризується наступними ознаками: воно не підлягає приватизації; проводить виробничу або іншу діяльність, яка відповідно до законодавства може здійснюватись тільки державним підприємством; головним споживачем продукції підприємства (більш як 50 відсотків) є держава; підприємство є суб'єктом природних монополій.

Комунальне підприємство – підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади.

Спільне підприємство – підприємство, яке базується на спільному капіталі суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, на спільному управлінні та спільному розподілі результатів та ризиків. Такі підприємства називаються також підприємствами з іноземними інвестиціями (але, щоб останні були тотожними спільним підприємствам, то, відповідно до законодавства України, розмір іноземної інвестиції в їх статутних фондах має перевищувати 10%, але бути меншим 100%).

Підприємство зі 100% іноземною інвестицією – підприємство будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до законодавства України, іноземна інвестиція в статутному фонді якого становить 100%.

Кооперативне підприємство – підприємство, що створене громадянами України, які добровільно об'єднались на основі членства для спільного здійснення господарської та іншої діяльності.

Орендне підприємство – підприємство, створене на базі орендованого майна державного підприємства.

Селянське (фермерське) господарство – форма підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільсько-господарську продукцію, займатись її переробленням та реалізацією. Членами селянського (фермерського) господарства можуть бути подружжя, їхні батьки, діти, які досягли 16-річного віку, та інші родичі, котрі об'єдналися для роботи в цьому господарстві. Селянське (фермерське) господарство може бути створене однією особою.

Споживче товариство – самостійна демократична організація громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану.

Спілка споживчих товариств – об'єднання на добровільних засадах споживчих товариств. Взаємовідносини між споживчими товариствами та їхніми спілками будуються на добровільних засадах. Товариства можуть делегувати спілкам частину своїх повноважень та виконання окремих функцій.

Наступні, зазначені в Класифікації організаційно-правових форм господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності – відкрите і закрите акціонерні товариства, товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю, повне і командитне товариства – належать до групи господарських товариств. *Господарські товариства* – це підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Акціонерне товариство – товариство, яке має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.

Відкрите акціонерне товариство – вид акціонерного товариства, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах.

Закрите акціонерне товариство – вид акціонерного товариства, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржах.

Закрите акціонерне товариство може бути реорганізовано у відкрите шляхом реєстрації його акцій у порядку, передбаченому законодавством про цінні папери і фондову біржу, і внесенням змін до статуту товариства.

Товариство з обмеженою відповідальністю – товариство, що має статутний фонд, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах їх вкладів.

Товариство з додатковою відповідальністю – товариство, статутний фонд якого поділено на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а за недостатністю цих сум –

додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника.

Граничний розмір відповідальності учасників передбачається в установчих документах.

Повне товариство – товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном.

Командитне товариство – товариство, що включає поряд з одним чи більшістю учасників, які несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників).

Якщо у командитному товаристві беруть участь два або більше учасників з повною відповідальністю, вони несуть солідарну відповідальність за боргами товариства.

Окрему групу суб'єктів підприємницької діяльності складають асоціація, корпорація, консорціум і концерн, які належать до групи так званих об'єднань. Але оскільки види підприємницьких об'єднань цим переліком не можуть обмежуватися (до них, наприклад, слід віднести промислово-фінансові групи), то для цілей систематизації та обліку термін “об'єднання” в КОПФГ зазначено окремим рядком.

Але повернемося до видів об'єднань, що безпосередньо названі в КОПФГ.

Асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з її учасників.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети.

Концерн – статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств.

Перелік суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, який міститься в Класифікації організаційно-правових форм господарювання, завершує дочірнє підприємство.

Дочірнє підприємство – це підприємство, єдиним засновником і власником якого є інше підприємство.

Згідно з даними Єдиного державного реєстру підприємств і організацій, найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою господарської діяльності є товариства з обмеженою відповідальністю, яких на початок 2002 року в Україні було створено майже 242 тис., за ними йшли приватні підприємства – понад 206 тис. Індивідуальних же підприємств діяло тільки 94 одиниці, а сімейних – 287.

Значної уваги регулюванню організаційно-правових форм підприємництва приділено в нових Цивільному та Господарському кодексах, прийнятих Верховною Радою України одночасно, 16 січня 2003 р. (набирають чинності з 1 січня 2004 р.).

Ще під час підготовки і неодноразового розгляду кодексів у Верховній Раді було домовлено, що Цивільний кодекс має регулювати відносини приватноправові, а Господарський – публічноправові. У відповідності з цим, Цивільний кодекс, наприклад, не повинен був регулювати організаційно-правові форми, в яких здійснюється підприємництво юридичних осіб публічного права і які створюються розпорядчим способом державними органами і органами місцевого самоврядування (до них, щоправда, можуть бути віднесені юридичні особи й на інших підставах, але тільки у випадках, прямо визначених законодавством). Оскільки в цьому випадку мова головним чином йде про державні та комунальні підприємства, то саме ці організаційно-правові форми покликаний регулювати Господарський кодекс, а всі інші – Цивільний.

У Цивільному кодексі замість різноманітних організаційно-правових форм підприємництва юридичних осіб приватного права, про які йшла мова вище, установлюються так звані підприємницькі товариства, які можуть створюватися тільки як господарські товариства і виробничі кооперативи (ст. 84). При цьому, господарське товариство, крім повного і командитного товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником (п. 2 ст. 114)

На відміну від Цивільного кодексу, в якому найшли відображення тільки норми, якими регулюються організаційно-правові форми підприємництва юридичних осіб приватного права (як це і було передбачено), в Господарський кодекс включені норми, що регулюють організаційно-правові форми підприємництва юридичних осіб як публічного так і приватного права, чим, фактично, порушена відповідна попередня домовленість. Але, що найбільш важливо, організаційно-

правові форми підприємництва юридичних осіб приватного права, які установлені і врегульовані Господарським кодексом, багато в чому відрізняються від тих, що визначені в Цивільному кодексі (при збереженні, все ж, господарських товариств і кооперативів). Порівняльний аналіз показує, що перелік організаційно-правових форм підприємництва юридичних осіб приватного права, зазначений в Господарському кодексі, мало чим відрізняється від існуючого зараз.

У зв'язку з тим, що кодекси взаємно невідповідні і предмети їх регулювання розмежовані не в повній мірі, вони були передані в Міністерство юстиції України на правову експертизу, на основі якої мають бути підготовлені для розгляду у Верховній Раді пропозиції про внесення до кодексів необхідних змін.

Очевидно, що після узгодження Цивільного і Господарського кодексів, перехід до нових, установлених ними, організаційно-правових форм підприємництва юридичних осіб буде здійснюватися поступово, швидше всього, в тій же послідовності, в якій він провадився і раніше: спочатку припиняється державна реєстрація тих форм, яких немає в кодексах, реєструються тільки нові форми; одночасно спеціальним законом установлюється граничний термін, до якого попередні організаційно-правові форми підприємництва (ті, державна реєстрація яких проведена до набрання чинності кодексами) мають бути реорганізовані в нові, або діяльність відповідних юридичних осіб має бути припинена.

2.2. Мале підприємництво

Мале підприємництво здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності – фізичними особами (громадянами-підприємцями), а також суб'єктами підприємницької діяльності – юридичними особами, які за певними ознаками віднесені до малих організаційно-правових форм підприємництва.

Оскільки більшість організаційно-правових форм, в яких здійснюється підприємництво юридичних осіб, є різновидами підприємства (різні аспекти статусу і діяльності підприємств визначаються Законом України “Про підприємства в Україні”), то форма, в якій цими особами у невеликих масштабах (обсягах) провадиться підприємництво, одержало назву “мале підприємство”.

Класифікація підприємств в залежності від їх розмірів визначається як їх поділ на *категорії*. Ознаки (критерії) віднесення підприємств до категорії малих були установлені п.2 ст 2. Закону “Про підприємства

в Україні”), – це обсяг господарського обороту підприємства і чисельність його працівників. Відповідно до Закону, до малих підприємств належать новостворювані та діючі підприємства: у промисловості та будівництві – з чисельністю працюючих до 200 чоловік; в інших галузях виробничої сфери – з чисельністю працюючих до 50 чоловік; у науці і науковому обслуговуванні – з чисельністю працюючих до 100 чоловік; у галузях невиробничої сфери – з чисельністю працюючих до 25 чоловік; у роздрібній торгівлі – з чисельністю працюючих до 15 чоловік. Тобто, класифікація малих підприємств була здійснена лише за однією ознакою – чисельністю працівників.

Наведена вище класифікація хоча і є чинною, але вже досить давно не застосовується ні в організації та управлінні господарської діяльності, ні в державному статистичному обліку. До малих підприємств, незалежно від того, в якій галузі вони діють, на практиці відносять підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 000 євро, тобто *юридичних осіб – суб’єктів підприємницької діяльності*, які Законом України від 19 жовтня 2000 р. “Про державну підтримку малого підприємництва” віднесені до *суб’єктів малого підприємництва*.

Про ту велику роль, яку призначене відіграти мале підприємництво в економічному зростанні, і про необхідність створення сприятливих умов для його розвитку йде мова від самого початку виникнення України як самостійної держави. Досить важливим для його становлення і зміцнення було прийняте в перші роки української самостійності рішення про пільгове оподаткування малих підприємств. Для них розмір ставки податку на прибуток зменшувався на 75% у перший рік і на 50% – у другий рік діяльності. Умовою отримання цієї пільги було спрямування коштів, звільнених від оподаткування, на будівництво, оновлення та освоєння нової техніки та формування статутного фонду.

У зв’язку із чисельними порушеннями законодавства та на деяких інших підставах пільги з оподаткування для малих підприємств були скасовані і деякий час ті чи інші позитивні дії по відношенню до розвитку малого підприємництва здійснювалися в межах удосконалення державного регулювання підприємництва в цілому (спрощення процедури державної реєстрації та ліцензування тощо).

Подальші істотні зміни в розвитку малого підприємництва пов'язані з виданням 12 травня 1998 р. Президентом України Указу “Про державну підтримку малого підприємництва”. В ньому, серед інших положень, передбачалась необхідність у прийнятті нормативно – правового акта, який запроваджує більш сприятливі умови для здійснення малого бізнесу. На виконання цього положення Президентом 3 липня того ж року був виданий Указ “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва”, головною заслугою якого було уведення єдиного податку (заміняв понад десять різних податків і платежів, сплачуваних підприємцем раніше). Указом від 28 червня 1999 р. до цього Указу були внесені певні зміни і з 19 вересня 1999 р. спрощена система оподаткування почала діяти в повному обсязі. Слід зауважити, що названі укази за часом їх видання і змістом регульованих ними відносин відповідали відомим вимогам Перехідних положень Конституції України і тому їх норми набували юридичної сили норм законів. Спрощення системи оподаткування, обліку та звітності дало серйозний поштовх розвитку малого підприємництва.

На новий рівень виводить розвиток малого підприємництва реалізація норм і положень Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва”, прийнятого 19 жовтня 2000 р.. Закон не тільки замінив Указ Президента з аналогічною назвою, чим підвищив правовий статус відповідних норм, а й суттєво оновив та доповнив його зміст.

Важливим кроком до подальшого удосконалення системної організації державного регулювання малого підприємництва, посилення в ньому планових засад стало прийняття Закону України від 21 грудня 2000 р. “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні”. Реалізація вимог закону сприяла проведенню роботи по створенню відповідних програм для обласних регіонів, які, у відповідності з передбаченим порядком, вже затверджувалися обласними радами народних депутатів, а не обласними держадміністраціями, як раніше. В результаті, статус обласних програм сприяння розвитку малого підприємництва став більш високим.

Господарський кодекс України передбачив норму щодо поділу підприємств на категорії та установлення необхідних для цього ознак. Відповідно до п. 7 ст. 63 кодексу, підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік

можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих підприємств. Малими визначаються підприємства, в яких середньо-облікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної 500000 євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні. До великих віднесені підприємства, в яких чисельність працюючих перевищує 1000 тис. осіб, а обсяг валового доходу – суму, еквівалентну 5000000 євро. Усі інші підприємства визнаються середніми.

Таким чином, критерії віднесення підприємств до малих в Господарському кодексі та Законі “Про державну підтримку малого підприємництва” співпадають.

Запитання для самоперевірки

- 1. Які види підприємств діють в Україні?*
- 2. Які є види господарських товариств?*
- 3. Які є види об'єднань підприємств?*
- 4. Які суб'єкти підприємницької діяльності, крім юридичних осіб, можуть здійснювати мале підприємництво?*
- 5. В якому випадку юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності є суб'єктами малого підприємництва?*
- 6. Яким чином держава стимулює розвиток малого підприємництва?*
- 7. Які є критерії віднесення підприємств до категорії малих?*
- 8. Які є критерії віднесення підприємств до категорії середніх?*
- 9. Які є критерії віднесення підприємств до категорії великих ?*

Тема 3. ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ СКАСУВАННЯ (ПРИПИНЕННЯ)

3.1. Державна реєстрація юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності та її скасування

Державна реєстрація юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності забезпечує *легалізацію* відповідного статусу зазначених осіб.

Порядок державної реєстрації юридичних осіб як суб'єктів підприємницької діяльності визначається нормами ст. 8 Закону України “Про підприємництво” і є більш детально врегульованим

Положенням про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 травня 1998 р. № 740.

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, крім об'єднань юридичних осіб, що здійснюють свою діяльність в Україні на умовах угод про розподіл продукції, проводиться у виконавчому комітеті міської, районної в місті ради або в районній, районній міст Києва і Севастополя державній адміністрації за місцезнаходженням даного суб'єкта, якщо інше не передбачено законом.

Найменування суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи повинне містити відомості про його організаційно-правову форму та назву. У найменуванні суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи забороняється використання повних або скорочених найменувань органів державної влади, органів місцевого самоврядування та похідних від цих найменувань, а також найменувань, тотожних найменуванню іншого суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи чи об'єднання громадян, внесених до відповідних реєстрів.

Для державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи подаються такі документи:

- рішення власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу про створення юридичної особи (крім приватного підприємства). Якщо власників або уповноважених ними органів два і більше, таким рішенням є установчий договір, а також протокол установчих зборів (конференції) у випадках, передбачених законом;
- статут, якщо це необхідно для створюваної організаційної форми підприємництва;
- реєстраційна картка встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію;
- документ, що засвідчує сплату власником (власниками) внеску до статутного фонду суб'єкта підприємницької діяльності в розмірі, передбаченому законом;
- документ, що засвідчує внесення плати за державну реєстрацію;
- при створенні відкритих акціонерних товариств (крім відкритих акціонерних товариств, створених у процесі приватизації та/або корпоратизації) подається засвідчений Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіт про наслідки підписки на акції.

Місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи на дату державної реєстрації може бути

місцезнаходження (місце проживання) одного із засновників або місцезнаходження за іншою адресою, що підтверджується договором оренди або іншим відповідним договором.

Органам державної реєстрації забороняється вимагати від суб'єктів підприємницької діяльності додаткові документи, не передбачені нормами Закону "Про підприємництво".

Перереєстрація суб'єктів підприємницької діяльності здійснюється в такому ж порядку, що і реєстрація.

Розмір збору за державну реєстрацію (перереєстрацію) суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи становить 7 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а за прискорену (протягом одного дня) реєстрацію (перереєстрацію) – 21. Плата за державну реєстрацію змін (доповнень) до установчих документів суб'єкта підприємницької діяльності становить 30 % реєстраційного збору, а за видачу дублікату відповідного свідоцтва – 10 %.

Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявочним принципом протягом не більше п'яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов'язані протягом цього терміну внести дані з реєстраційної картки до Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності та видати юридичній особі свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка з проставленим ідентифікаційним кодом, який надається органам державної реєстрації органами державної статистики.

За порушення термінів реєстрації та вимогу подання для реєстрації документів, не передбачених законом, посадові особи несуть адміністративну відповідальність згідно із законодавством.

У п'ятиденний термін з дати реєстрації органи державної реєстрації направляють примірник реєстраційної картки з відміткою про державну реєстрацію відповідному державному податковому органу і органу державної статистики та подають відомості про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності до органів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності і Пенсійного фонду України.

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копія документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є підставою для відкриття рахунків

у будь-яких банках України та інших держав за вибором суб'єкта підприємницької діяльності і за згодою цих банків у порядку, що встановлюється Національним банком України.

Повідомлення про відкриття або закриття рахунків у банках суб'єкт підприємницької діяльності зобов'язаний направити державному податковому органу, в якому він обліковується як платник податків і зборів (обов'язкових платежів). Таке повідомлення протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття рахунку (включаючи день відкриття або закриття) подається особисто або направляється на адресу відповідного державного податкового органу з повідомленням про вручення. Форма і зміст повідомлення про відкриття або закриття рахунків у банках встановлюється центральним податковим органом України.

У разі зміни назви, організаційно-правової форми суб'єкта підприємницької діяльності, а також форми власності суб'єкти підприємницької діяльності у місячний термін з моменту настання зазначених змін зобов'язані подати документи для перереєстрації. Перереєстрація суб'єкта підприємницької діяльності проводиться в порядку, встановленому для його реєстрації. У разі перереєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, що визначається правонаступником підприємства, приватизованого як цілісний майновий комплекс, подається документ, який засвідчує право власності на зазначений об'єкт.

Суб'єкт підприємницької діяльності має право відкривати свої філії (відділення), представництва без створення юридичної особи. Відкриття зазначених підрозділів не потребує їх державної реєстрації. Суб'єкт підприємницької діяльності повідомляє про відкриття філії (відділення), представництва орган державної реєстрації шляхом внесення додаткової інформації в свою реєстраційну картку.

Відповідальність за відповідність чинному законодавству установчих документів, що подаються для проведення реєстрації, несе власник (власники) або уповноважені ним органи, які подають документи для реєстрації суб'єкта підприємництва.

У разі зміни свого місцезнаходження суб'єкт підприємницької діяльності в семиденний термін повинен повідомити про це орган державної реєстрації. Невиконання цієї вимоги дає право органам державної реєстрації звернутися до суду (господарського суду) з позовом про скасування державної реєстрації.

Скасування державної реєстрації здійснюється за заявою власника (власників) або уповноважених ним (ними) органів чи за особистою заявою підприємця-громадянина, а також на підставі рішення суду (господарського суду) в разі:

- визнання недійсними або такими, що суперечать законодавству, установчих документів;
- здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та законодавству України;
- несвоєчасного повідомлення суб'єктом підприємницької діяльності про зміну його назви, організаційної форми, форми власності та місцезнаходження;
- визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом (у випадках, передбачених законодавством);
- неподання протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності згідно з законодавством.

Скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності здійснюється органом державної реєстрації за наявності ліквідаційного балансу, складеного і затвердженого згідно з законодавством, та інших документів, що підтверджують проведення заходів щодо ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності як юридичної особи, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, шляхом виключення його з Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності.

Орган державної реєстрації в десятиденний термін повідомляє відповідні державні податкові органи та органи державної статистики, Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування про скасування державної реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності.

Скасування державної реєстрації позбавляє суб'єкта підприємницької діяльності статусу юридичної особи і є підставою для виключення його з Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України.

Відмову в державній реєстрації може бути оскаржено в судовому порядку.

Законами України можуть бути встановлені спеціальні правила державної реєстрації певних видів суб'єктів підприємницької діяльності.

3.1.2. Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців та її скасування

Відповідно до ст. 8 Закону України “Про підприємництво”, державна реєстрація фізичної особи як суб’єкта підприємницької діяльності без створення юридичної особи, як і суб’єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, проводиться у виконавчому комітеті міської, районної в місті ради або в районній, районній міст Києва і Севастополя державній адміністрації за його місцезнаходженням або місцем проживання.

Щодо документів, необхідних для державної реєстрації громадян як суб’єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, то їх перелік визначено також в ст. 8 Закону “Про підприємництво”. Необхідні уточнення стосовно цього переліку містяться в пункті 9 зазначеного в попередній темі Положення про державну реєстрацію суб’єкта підприємницької діяльності, затвердженого постановою КМУ від 25 травня 1998 р. № 740.

Громадяни, які мають намір здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, подають:

- реєстраційну картку встановленого зразка, яка є водночас заявою про державну реєстрацію;
- дві фотокартки;
- копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера фізичної особи – платника податків та інших обов’язкових платежів;
- документ, що засвідчує внесення плати (1,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян) за державну реєстрацію;
- документ, що засвідчує особу

Державна реєстрація громадянина як суб’єкта підприємницької діяльності без створення юридичної особи, як і суб’єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, проводиться за наявності всіх необхідних документів за заявочним принципом протягом не більше п’яти робочих днів. Органи державної реєстрації зобов’язані протягом цього терміну внести дані з реєстраційної картки до Реєстру суб’єктів підприємницької діяльності та видати свідоцтво про державну реєстрацію встановленого зразка з проставленим ідентифікаційним номером фізичної особи – платника податків та інших обов’язкових платежів. Також у п’ятиденний термін з дати реєстрації органи державної реєстрації направляють примірник реєстраційної картки з відміткою про державну реєстрацію відповідному державному податковому органу і органу державної статистики та подають

відомості про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності до Пенсійного фонду України.

Важливим питанням у справі започаткування діяльності фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності є оформлення після процедури державної реєстрації їх взаємовідносин із соціальними фондами. *Ті з них, хто не використовує найману працю, беруть участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, обумовленими народженням і похованням, у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань на добровільних засадах.*

Ті ж фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують найману працю, у десятиденний строк від дня укладення трудового договору з найманим працівником зобов'язані зареєструватися:

- відповідно до ст. 34 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, обумовленими народженням і похованням” від 18 січня 2001 р., – у виконавчій дирекції Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;

- відповідно до ст. 35 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 2 березня 2000 р., – в центрі зайнятості за місцем свого проживання;

- відповідно до ст. 10 Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності” від 23 вересня 1999 р., – в робочому органі виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань

Свідоцтво про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності та копію документа, що підтверджує взяття його на облік у державному податковому органі, є підставою для відкриття рахунків у будь-яких банках України та інших держав за вибором суб'єкта підприємницької діяльності і за згодою цих банків у порядку, що встановлюється Національним банком України.

Фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності поточний та інші рахунки відкриваються на його ім'я за умови надання паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу.

В окремих випадках є потреба внести зміни до свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи. Відповідно до п. 25 Положення про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, вона виникає, коли змінюється прізвище, ім'я, по батькові, а також місце проживання підприємця.

У випадку зміни прізвища, імені, по батькові фізичній особі – суб'єкту підприємницької діяльності необхідно в 10-денний строк подати до органу державної реєстрації:

- реєстраційну картку з внесеними змінами;
- документ, що підтверджує зміну прізвища, імені чи по батькові;
- одну фотокартку;
- документ, що підтверджує внесення плати, яка справляється в розмірі, передбаченому для видачі дублікату свідоцтва про державну реєстрацію.

Орган державної реєстрації в 5-денний термін з дня одержання зазначених документів повинен провести заміну свідоцтва про державну реєстрацію та сповістити про це органи державної податкової служби, Пенсійного фонду та фондів соціального страхування.

У разі зміни місцезнаходження (місця проживання) суб'єкт підприємницької діяльності зобов'язаний у 7-денний термін з моменту настання такої зміни подати до органу державної реєстрації:

- реєстраційну картку з внесеними змінами;
- оригінал свідоцтва про державну реєстрацію для внесення відповідних змін.

Орган державної реєстрації, на обліку у якого перебуває суб'єкт підприємницької діяльності, вносить зміни до оригіналу свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, зазначаючи дату внесення зміни та його нове місцезнаходження (місце проживання).

Суб'єкт підприємницької діяльності для взяття на облік за новим місцезнаходженням (місцем проживання) зобов'язаний у 30-денний термін з дня зняття з обліку в органі державної реєстрації за попереднім місцезнаходженням (місцем проживання) подати до органу державної реєстрації за новим місцезнаходженням (місцем проживання) реєстраційну картку з внесеними змінами та оригінал свідоцтва для внесення в нього відповідних змін.

Орган державної реєстрації за новим місцезнаходженням (місцем проживання) суб'єкта підприємницької діяльності у 5-денний

термін з дня отримання документів подає до органів державної статистики та державної податкової служби завірені копії реєстраційної картки, а до органів Пенсійного фонду та фондів соціального страхування – інформаційне повідомлення.

У разі коли в 30-денний термін з дня зняття з обліку в органі державної реєстрації за попереднім місцезнаходженням (місцем проживання) заявник не звернувся до органу державної реєстрації за новим місцезнаходженням (місцем проживання), цей орган вправі звернутися до суду (господарського суду) з позовом про скасування державної реєстрації.

Відповідно до ст. 8 Закону України “Про підприємництво”, скасування державної реєстрації суб’єкта підприємницької діяльності – фізичної особи провадиться органом державної реєстрації за особистою заявою підприємця-громадянина, а також на підставі рішення суду (господарського суду) в разі:

- здійснення діяльності, що суперечить законодавству України;
- несвоєчасного повідомлення суб’єктом підприємницької діяльності про зміну його місцезнаходження;
- неподання протягом року до органів державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності згідно з законодавством.

Відповідно до п. 36 Положення про державну реєстрацію суб’єкта підприємницької діяльності, скасування державної реєстрації суб’єкта підприємницької діяльності – фізичної особи здійснюється шляхом виключення його з Реєстру суб’єктів підприємницької діяльності на підставі таких документів:

- особистої заяви підприємця-громадянина або рішення суду (господарського суду) у випадках, передбачених законодавством;
- довідки органу державної податкової служби про зняття з обліку;
- довідки установ банків про закриття рахунків;
- довідки органу внутрішніх справ про здачу печаток і штампів;
- оригіналу свідоцтва про державну реєстрацію.

При ліквідації суб’єкта підприємницької діяльності – фізичної особи податковими органами проводиться обов’язкова перевірка господарської діяльності такої особи відповідно до п. 8 Інструкції “Про порядок обліку платників податку”, затвердженої наказом ДПАУ від 19 лютого 1998 р. № 80.

3.2. Порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності та її припинення після набрання чинності Законом України від 15 травня 2003 р. “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”

З 1 липня 2004 р. набирає чинності Закон України від 15 травня 2003 р. “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”, який вносить певні зміни в порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідно до Закону, державна реєстрація юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців проводиться Державним реєстратором виключно у виконавчому комітеті міської ради міста обласного значення або у районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації за місцезнаходженням юридичної особи або за місцем проживання фізичної особи-підприємця.

Державний реєстратор призначається на посаду та звільняється з посади міським головою міста обласного значення або головою районної, районної в містах Києві та Севастополі державної адміністрації за погодженням із спеціально уповноваженим органом з питань державної реєстрації.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи;
- копію рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи у випадках, передбачених законом;
- два примірники установчих документів;
- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи.

Ще до початку державної реєстрації, засновник (засновники) юридичної особи має право зарезервувати найменування юридичної особи строком на два місяці, а для відкритих акціонерних товариств строком на дев'ять місяців. У разі, якщо проводилося резервування найменування юридичної особи, крім зазначених документів, які необхідні для державної реєстрації, додатково подається чинна довідка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців (далі – Єдиного державного реєстру) про резервування найменування юридичної особи.

Також у випадках, що передбачені законом, крім зазначених документів додатково подається (надсилається) копія рішення органів Антимонопольного комітету України або Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії або на концентрацію суб'єктів господарювання.

У разі державної реєстрації юридичної особи, для якої законом встановлено вимоги щодо формування статутного фонду (статутного або складеного капіталу), також подається документ, що підтверджує внесення засновником (засновниками) вкладу (вкладів) до статутного фонду (статутного або складеного капіталу) юридичної особи в розмірі, який встановлено законом.

У разі державної реєстрації відкритих акціонерних товариств додатково подається звіт про проведення підписки на акції, який засвідчено Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України.

Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду зобов'язаний перевірити ці документи на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи. Перевірка на відсутність підстав для відмови здійснюється з використанням відомостей з Єдиного державного реєстру.

За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи державний реєстратор повинен внести до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи ідентифікаційний код заявника відповідно до вимог Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації юридичної особи на підставі відомостей цієї реєстраційної картки.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації юридичної особи є датою державної реєстрації юридичної особи.

Строк державної реєстрації юридичної особи не повинен перевищувати три робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи повинно бути оформлено і видано (надіслано рекомендованим листом за описом вкладення) засновнику або уповноваженій ним особі

державним реєстратором не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи. Разом із свідоцтвом про державну реєстрацію юридичної особи засновнику або уповноваженій ним особі видається (надсилається рекомендованим листом) один примірник оригіналу установчих документів з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи, на підставі чого вони беруть юридичних осіб на свій облік.

Підставами для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи є:

- невідповідність відомостей, які вказані в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи, відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи;

- невідповідність чинним вимогам установчих документів;

- порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:

- наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;

- невідповідність відомостей про засновників (учасників) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

- наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій;

- наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися;

- використання у найменуванні юридичної особи повного чи скороченого найменування органу державної влади або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається.

Після усунення причин, що були підставою для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи, засновники (учасники) або уповноважена ними особа можуть повторно подати документи на проведення державної реєстрації юридичної особи, які розглядаються у порядку, передбаченому для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Для проведення *державної реєстрації фізичної особи, яка має намір стати підприємцем* (далі – заявник), вона повинна подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору за місцем проживання такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця;
- копію довідки про включення заявника до Державного реєстру фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів;
- документ, що підтверджує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Дата надходження документів на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця вноситься до журналу обліку реєстраційних дій.

Державний реєстратор за відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця, без розгляду зобов'язаний перевірити ці документи на відсутність підстав для відмови у проведенні. Перевірка на відсутність підстав для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи-підприємця здійснюється з використанням відомостей Єдиного державного реєстру.

За відсутності підстав для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи-підприємця державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця на підставі відомостей реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця є датою державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Строк державної реєстрації фізичної особи-підприємця не повинен перевищувати два робочих дні з дати надходження документів для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця повинно бути оформлено державним реєстратором і видано (надіслано рекомендованим листом) заявнику не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

Державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації фізичної особи-підприємця зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця для взяття фізичної особи-підприємця на облік.

Підставами для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи-підприємця є:

- невідповідність відомостей, які вказані у реєстраційній картці на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця, відомостям, які зазначені у документах, що подані для проведення державної реєстрації;
- наявність обмежень на зайняття підприємницькою діяльністю, які встановлені законом, щодо фізичної особи, яка має намір стати підприємцем;
- наявність в Єдиному державному реєстрі запису, що заявник є підприємцем.

Після усунення причин, що були підставою для відмови у проведенні державної реєстрації фізичної особи-підприємця, фізична особа може повторно подати документи на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця, які розглядаються у порядку, передбаченому цим Законом для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця.

За проведення державної реєстрації справляється реєстраційний збір у такому розмірі: 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації юридичної особи; 2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – за проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця. За проведення державної реєстрації змін до установчих документів юридичної

особи, державної реєстрації зміни імені або місця проживання фізичної особи-підприємця реєстраційний збір передбачено у розмірі тридцяти відсотків зазначеної суми.

В Законі “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” застосовано термін “припинення юридичної особи”. Відповідно до Закону юридична особа припиняється в результаті передання всього свого майна, прав та обов’язків іншим юридичним особам- правонаступникам у результаті злиття, приєднання, поділу, перетворення (реорганізації) або в результаті ліквідації за рішенням, прийнятим засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженим ними органом, за судовим рішенням або за рішенням органу державної влади, прийнятим у випадках, передбачених законом. Юридична особа є такою, що припинилася, з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи засновники (учасники) юридичної особи або уповноважені ними орган чи особа повинні подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстратору такі документи:

- нотаріально посвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи;
- документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про прийняття засновниками (учасниками) або уповноваженим ними органом рішення щодо припинення юридичної особи у спеціалізованому друкованому засобі масової інформації.

У випадках, встановлених законом, крім зазначених документів додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних органів державної влади на припинення юридичної особи.

Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця проводиться у разі:

- прийняття фізичною особою-підприємцем рішення про припинення підприємницької діяльності;
- смерті фізичної особи-підприємця;
- постановлення судового рішення про оголошення фізичної особи померлою або визнання безвісно відсутньою;
- постановлення судового рішення про визнання фізичної особи, яка є підприємцем, недієздатною або про обмеження її цивільної дієздатності;
- постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця.

Підставами для постановлення судового рішення про припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця є:

- визнання фізичної особи-підприємця банкрутом;
- провадження нею підприємницької діяльності, що заборонена законом;
- неподання протягом року органам державної податкової служби податкових декларацій, документів фінансової звітності відповідно до закону.

Фізична особа позбавляється статусу підприємця з дати внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця.

Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення фізичної особи-підприємця щодо припинення нею підприємницької діяльності фізична особа-підприємець або уповноважена нею особа повинні подати державному реєстратору (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) такі документи:

- нотаріально посвідчену заяву про припинення підприємницької діяльності фізичною особою-підприємцем;
- документ, що підтверджує внесення плати за публікацію повідомлення про прийняття фізичною особою-підприємцем рішення щодо припинення підприємницької діяльності.

Запитання для самоперевірки

1. Які, відповідно до чинного законодавства, документи необхідні для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб?

2. Які, відповідно до чинного законодавства, документи необхідні для державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб?

3. Які, відповідно до чинного законодавства, є підстави скасування державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб?

4. Які, відповідно до чинного законодавства, є підстави скасування державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб?

5. Які зміни вносяться до порядку здійснення державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”?

Тема 4. ЛІЦЕНЗУВАННЯ І ПАТЕНТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності. Ліцензування

Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності є одним із загальноприйнятих способів її регулювання, спрямованого на недопущення негативного впливу цієї діяльності на стан безпеки (економічної, екологічної, техногенної та ін.) держави.

Фактично таке обмеження розпочинається вже з визначення кола фізичних осіб (громадян), яким відповідно до вимог Закону “Про підприємництво” заборонено займатися підприємництвом взагалі, або в певних випадках, або стосовно можливості зайнятися підприємництвом їм установлюються певні умови. Це питання вже було розглянуто в одній із тем навчального посібника (Див. Тему 1). Обмеження стосовно здійснення підприємництва юридичними особами також установлюються Законом “Про підприємництво”.

Відповідно до статті 4 Закону, діяльність, пов’язана з виготовленням і реалізацією військової зброї та боєприпасів до неї, видобуванням бурштину, охороною окремих особливо важливих об’єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов’язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій – також і повними товариствами.

Діяльність, пов’язана з технічним обслуговуванням та експлуатацією первинних мереж (крім місцевих мереж) та супутникових систем телефонного зв’язку в мережах зв’язку загального користування (крім супутникових систем телефонного зв’язку в мережах загального користування, які мають наземну станцію спряження на території України та створюються або розгортаються за допомогою національних ракет-носіїв або національних космічних апаратів), виплатою та доставкою пенсій, грошової допомоги малозабезпеченим громадянам, здійснюється виключно державними підприємствами і об’єднаннями зв’язку.

Діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих (А-76Ек, А-80Ек, А-92Ек, АІ-93Ек, А-95Ек, А-98Ек) з вмістом не менш як 5 відсотків високооктанових кисневмісних добавок – абсолютowanego технічного спирту та етил-трет-бутилового ефіру, здійснюється нафтопереробними підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України. Кабінет Міністрів також визначає перелік державних спиртових заводів, якими здійснюється діяльність, пов'язана з виробництвом зазначених високооктанових кисневмісних добавок.

Стосовно діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, то вона здійснюється відповідно до Закону України від 15 лютого 1995 р. “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів”.

Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності також провадиться шляхом установлення заборони на здійснення окремих видів діяльності без спеціального дозволу (ліцензії). Види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню і порядок їх ліцензування визначаються Законом України від 1 червня 2000 р. “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, подано в Додатку 1 до навчального посібника). Закон також встановлює державний контроль у сфері ліцензування, відповідальність суб'єктів господарювання та органів ліцензування за порушення законодавства у сфері ліцензування.

Дія Закону поширюється на всіх суб'єктів господарювання. Водночас, відповідно до частини другої статті 2 Закону, ліцензування банківської діяльності, діяльності з надання фінансових послуг, зовнішньоекономічної діяльності, ліцензування каналів мовлення, ліцензування у сфері електроенергетики та використання ядерної енергії, ліцензування у сфері інтелектуальної власності, виробництва і торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами здійснюється згідно з законами, що регулюють відносини у цих сферах (спеціальним законодавством).

Відповідно до Закону “Про ліцензування певних видів господарської діяльності”, суб'єкт господарювання (підприємництва) зобов'язаний провадити певний вид господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, відповідно до встановлених для цього виду діяльності ліцензійних умов. Така вимога має спонукати його до ознайомлення до моменту започаткування власної справи із змістом зазначених умов.

Ліцензійні умови є нормативно-правовим актом, положення якого встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження певного виду господарської діяльності. До ліцензійних умов щодо видів господарської діяльності, для провадження яких необхідні спеціальні знання, включаються кваліфікаційні вимоги до працівників суб'єктів господарювання – юридичних осіб та (або) до фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. У разі якщо для провадження певних видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, необхідні особливі вимоги щодо будівель, приміщень, обладнання, інших технічних засобів, такі вимоги включаються до ліцензійних умов. У разі якщо суб'єкт господарювання провадить вид господарської діяльності, для провадження якого необхідно одержати ліцензію, не в повному обсязі, а частково або з окремих робіт, операцій, послуг, ліцензійні умови поширюються на суб'єкта господарювання в частині, що встановлює вимоги до провадження господарської діяльності, зазначеної в ліцензії. Ліцензійні умови та порядок контролю за їх додержанням затверджуються спільним наказом спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування та органу ліцензування.

Суб'єкт господарювання, який має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, особисто або через уповноважений ним орган чи особу звертається до відповідного органу ліцензування (Див. Додаток 2) із заявою встановленого зразка про видачу ліцензії.

У заяві про видачу ліцензії повинні міститися такі дані:

1) відомості про суб'єкта господарювання – заявника:

– найменування, місцезнаходження, банківські реквізити, ідентифікаційний код – для юридичної особи;

– прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані (серія, номер паспорта, ким і коли виданий, місце проживання), ідентифікаційний номер фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів – для фізичної особи;

2) вид господарської діяльності вказаний згідно з статтею 9 цього Закону (повністю або частково), на провадження якого заявник має намір одержати ліцензію.

У разі наявності у заявника філій, інших відокремлених підрозділів, які провадитимуть господарську діяльність на підставі отриманої ліцензії, у заяві зазначається їх місцезнаходження.

До заяви про видачу ліцензії додається копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності або копія

довідки про внесення до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідчена нотаріально або органом, який видав оригінал документа. Для окремих видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, до заяви про видачу ліцензії також додаються документи, вичерпний перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування.

Рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі орган ліцензування приймає у строк не пізніше ніж десять робочих днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви, якщо спеціальним законом, що регулює відносини у певних сферах господарської діяльності, не передбачений інший строк видачі ліцензії на окремі види діяльності.

Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії надсилається (видається) заявникові в письмовій формі протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення. У рішенні про відмову у видачі ліцензії зазначаються підстави такої відмови.

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії є недостовірність даних у документах, поданих заявником, для отримання ліцензії, а також невідповідність заявника згідно з поданими документами ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про видачу ліцензії. У разі відмови у видачі ліцензії на підставі виявлення недостовірних даних у документах, поданих заявником про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії не раніше ніж через три місяці з дати прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії. В разі відмови у видачі ліцензії на підставі невідповідності заявника ліцензійним умовам, встановленим для виду господарської діяльності, вказаного в заяві про видачу ліцензії, суб'єкт господарювання може подати до органу ліцензування нову заяву про видачу ліцензії після усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі ліцензії.

Рішення про відмову у видачі ліцензії може бути оскаржено у судовому порядку.

За видачу ліцензії справляється плата, розмір та порядок зарахування якої до Державного бюджету України встановлює Кабінет Міністрів України (Див. Додаток 3). Вона вноситься після того, як прийнято рішення про видачу ліцензії.

У ліцензії зазначаються:

- найменування органу ліцензування, що видав ліцензію;
- вид господарської діяльності, на право провадження якого (в повному обсязі або частково), видається ліцензія;
- найменування юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- ідентифікаційний код юридичної особи або ідентифікаційний номер фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів;
- місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- дата прийняття та номер рішення про видачу ліцензії;
- строк дії ліцензії;
- посада, прізвище та ініціали особи, яка підписала ліцензію;
- дата видачі ліцензії.

Орган ліцензування повинен оформити ліцензію не пізніше ніж за три робочі дні з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії. Якщо заявник протягом тридцяти календарних днів з дня направлення йому повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії не подав документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії, або не звернувся до органу ліцензування для отримання оформленої ліцензії, орган ліцензування, який оформив ліцензію, має право скасувати рішення про видачу ліцензії або прийняти рішення про визнання такої ліцензії недійсною.

Строк дії ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, але *не може бути меншим ніж три роки*.

Господарська діяльність на підставі ліцензії, виданої органом ліцензування, яким є центральний орган виконавчої влади, здійснюється на всій території України. Господарська діяльність на підставі ліцензії, виданої органом ліцензування, яким є місцевий орган виконавчої влади або спеціально уповноважений виконавчий орган рад, здійснюється на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Для кожної філії, кожного відокремленого підрозділу ліцензіата, які провадитимуть господарську діяльність на підставі отриманої ним ліцензії, орган ліцензування видає ліцензіату засвідчені ним копії ліцензії, які реєструються в журналі обліку заяв та виданих ліцензій. Засвідчена органом ліцензування копія ліцензії є документом, що

підтверджує право філії або іншого структурного підрозділу ліцензіата на провадження певного виду господарської діяльності на підставі отриманої ліцензії. За видачу копії ліцензії справляється плата в розмірі одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

У разі втрати або пошкодження ліцензії, на підставі заяви ліцензіата органом ліцензування може бути виданий дублікат документа. Він видається протягом трьох робочих днів з дати одержання заяви про видачу дубліката ліцензії. За видачу дубліката ліцензії замість втраченої або пошкодженої ліцензії справляється плата у розмірі п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Ліцензія в певних випадках може бути анульована. Підставами для цього є:

- заява ліцензіата про анулювання ліцензії;
- акт про повторне порушення ліцензіатом ліцензійних умов;
- рішення про скасування державної реєстрації суб'єкта господарювання;
- нотаріально засвідчена копія свідоцтва про смерть фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності;
- акт про виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом господарювання для одержання ліцензії;
- акт про встановлення факту передачі ліцензії або її копії іншій юридичній або фізичній особі для провадження господарської діяльності;
- акт про встановлення факту неподання в установленний строк повідомлення про зміну даних, зазначених в документах, що додавалися до заяви про видачу ліцензії;
- акт про невиконання розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов;
- неможливість ліцензіата забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду господарської діяльності.

Орган ліцензування приймає рішення про анулювання ліцензії протягом десяти робочих днів з дати встановлення підстав для анулювання ліцензії, яке вручається (надсилається) ліцензіату із зазначенням підстав анулювання не пізніше трьох робочих днів з дати його прийняття.

Рішення про анулювання ліцензії набирає чинності через десять днів з дня його прийняття. Якщо ліцензіат протягом цього часу подає скаргу до експертно-апеляційної ради, дія даного рішення органу

ліцензування зупиняється до прийняття відповідного рішення спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування.

Рішення про анулювання ліцензії може бути оскаржено у судовому порядку.

До суб'єктів господарювання за провадження господарської діяльності без ліцензії застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафів у розмірах, встановлених законом. Рішення про стягнення штрафів приймаються органом, на який згідно з чинним законодавством покладено функції контролю за наявністю ліцензій.

4.2. Патентування підприємницької діяльності

Патентування підприємницької діяльності полягає в необхідності одержання для провадження певних її видів спеціального державного свідоцтва – *торгового патенту*. Цей патент запроваджений Законом України від 23 березня 1996 р. “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”.

Патентування в певній мірі схоже на інструмент обмеження підприємницької діяльності, саме тому завжди включається в підручники та навчальні посібники з підприємницького права. Але, все ж, ця схожість більш зовнішня, формальна. Основне завдання патентування – контроль над високорентабельними видами підприємництва [15, 204]. і воно більш близьке до системи оподаткування, до акцизу (а особливо спеціальний торговий патент, про який мова йтиме далі)

Відповідно до Закону, провадиться патентування торговельної діяльності за готівкові кошти, а також з використанням інших форм розрахунків та кредитних карток, діяльності у сфері торгівлі іноземною валютою, діяльності з надання послуг у сфері грального бізнесу та побутових послуг, що здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності чи їх структурними (відокремленими) підрозділами.

Не підлягає патентуванню торговельна діяльність та діяльність з надання побутових послуг, яка провадиться:

1) підприємствами і організаціями Укоопспілки, військової торгівлі, аптеками, які перебувають у державній власності, та торгово-виробничими державними підприємствами робітничого постачання у селах, селищах та містах районного підпорядкування;

2) суб'єктами підприємницької діяльності – фізичними особами, які:
– здійснюють торговельну діяльність з лотків, прилавків і сплачують ринковий збір (плату) за місце для торгівлі продукцією в межах ринків усіх форм власності;

– сплачують податок на промисел у порядку, передбаченому чинним законодавством;

– здійснюють продаж вирощених в особистому підсобному господарстві, на присадибній, дачній, садовій і городній ділянках продукції рослинництва, худоби, кролів, нутрій, птиці (як у живому вигляді, так і продукції їх забою в сирому вигляді та у вигляді первинної переробки), продукції власного бджільництва;

– сплачують державне мито за нотаріальне посвідчення договорів про відчуження власного майна, якщо товари кожної окремої категорії відчужуються не частіше одного разу на календарний рік;

– сплачують фіксований податок відповідно до законодавства про оподаткування доходів фізичних осіб;

3) суб'єктами підприємницької діяльності, створеними громадськими організаціями інвалідів, які мають податкові пільги згідно з чинним законодавством та здійснюють торгівлю виключно продовольчими товарами вітчизняного виробництва та продукцією, виготовленою на підприємствах Українського товариства сліпих та Українського товариства глухих.

Підставою для придбання торгового патенту є заявка, яка містить такі реквізити:

– найменування суб'єкта підприємницької діяльності;

– витяг з установчих документів щодо юридичної адреси суб'єкта підприємницької діяльності, а у випадках, якщо патент придбається для структурного (відокремленого) підрозділу, – довідка органу, який погодив місцезнаходження структурного (відокремленого) підрозділу, із зазначенням цього місця;

– вид підприємницької діяльності, здійснення якої потребує придбання торгового патенту;

– найменування документа про повну або часткову сплату вартості торгового патенту.

Торговий патент видається за плату суб'єктам підприємницької діяльності державними податковими органами за місцезнаходженням цих суб'єктів або місцезнаходженням їх структурних (відокремлених) підрозділів, суб'єктам підприємницької діяльності, що провадять торговельну діяльність або надають побутові послуги (крім пересувної торговельної мережі), – за місцезнаходженням пункту продажу товарів або пункту з надання побутових послуг, а суб'єктам підприємницької діяльності, що здійснюють торгівлю через пересувну торговельну мережу, – за місцем реєстрації цих суб'єктів.

Вартість торгового патенту на здійснення торговельної діяльності і на здійснення діяльності з надання побутових послуг встановлюється органами місцевого самоврядування:

- на здійснення торговельної діяльності – залежно від місцезнаходження пункту продажу товарів та асортиментного переліку товарів;

- на здійснення діяльності з надання побутових послуг – залежно від місцезнаходження об'єкта з надання побутових послуг та виду побутових послуг.

Вартість торгового патенту на здійснення торговельної діяльності і на здійснення діяльності з надання побутових послуг за календарний місяць встановлюється у межах таких граничних рівнів:

- на території міста Києва, обласних центрів – від 60 до 320 гривень;
- на території міста Севастополя, міст обласного підпорядкування (крім обласних центрів) і районних центрів – від 30 до 160 гривень;
- на території інших населених пунктів – до 80 гривень.

Термін дії торгового патенту на здійснення торговельної діяльності і на здійснення діяльності з надання побутових послуг становить 12 календарних місяців. Термін дії короткотермінового торгового патенту на здійснення торговельної діяльності становить від 1 до 15 днів. Вартість короткотермінового торгового патенту на здійснення торговельної діяльності за один день встановлюється у фіксованому розмірі 10 гривень.

Вартість торгового патенту на здійснення операцій з торгівлі валютними цінностями встановлюється у фіксованому розмірі 320 гривень за календарний місяць. Термін дії торгового патенту на здійснення операцій з торгівлі валютними цінностями становить 36 календарних місяців.

Вартість торгового патенту на здійснення операцій з надання послуг у сфері грального бізнесу встановлюється у фіксованому розмірі (за рік), в залежності від виду послуг, і досягає 64000 грн. (для використання грального столу з кільцем для рулетки). Термін дії торгового патенту на здійснення операцій з надання послуг у сфері грального бізнесу становить 60 календарних місяців.

До суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють торговельну діяльність, операції з торгівлі готівковими валютними цінностями, операції з надання послуг у сфері грального бізнесу та побутових послуг, з порушенням вимог Закону “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” застосовуються фінансові

санкції у вигляді штрафів у розмірах, встановлених законом. Рішення про стягнення штрафів приймається державним податковим органом.

Крім введення торгового патенту, Закон “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності” запровадив так званий *спеціальний торговий патент*. Спеціальний торговий патент посвідчує право на особливий порядок оподаткування, *фіксоване оподаткування*, і тим самим дає можливість позбавитися від сплати низки податків і зборів (податку на додану вартість, на доходи фізичних осіб і на прибуток, плати за землю, збору за спеціальне використання природних ресурсів та ін.).

Крім цього, на суб’єктів підприємницької діяльності, які придбали такий патент, не розповсюджуються вимоги щодо обов’язкового застосування електронних контрольно-касових апаратів. Суб’єкти підприємницької діяльності – фізичні особи, які придбали спеціальний торговий патент, звільняються від обов’язку ведення обліку доходів і витрат, пов’язаних з підприємницькою діяльністю, для здійснення якої був придбаний цей патент.

Спеціальні торгові патенти були запроваджені з 1 квітня 1998 р., через два роки після прийняття Закону “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”, експериментально на обмежених територіях, які визначав Кабінет Міністрів України за погодженням з відповідними органами місцевого самоврядування. Позитивним результатом введення спеціальних торгових патентів є те, що вони започаткували ідею спрощеної системи оподаткування і запровадження єдиного податку.

Запитання для самоперевірки

- 1. Які є обмеження на підприємство юридичних осіб ?*
- 2. В яких галузях і сферах застосовується спеціальний порядок ліцензування господарської і підприємницької діяльності ?*
- 3. Що таке ліцензійні умови ?*
- 4. Який порядок одержання ліцензії ?*
- 5. Які документи необхідні для одержання ліцензії ?*
- 6. Які є підстави анулювання ліцензії ?*
- 7. Що таке торговий патент ?*
- 8. В яких сферах і галузях застосовується торговий патент ?*

Тема 5. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

5.1. Юридична відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності: загальні положення

З метою забезпечення ефективного впливу підприємницької діяльності на процес суспільного виробництва і недопущення негативних наслідків її провадження на навколишнє природне середовище, здоров'я людей і суспільні відносини, кожна держава передбачає здійснення регулювання і постійного контролю цієї діяльності, а також застосування інституту юридичної відповідальності стосовно її учасників.

Як відомо, юридична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством *санкцій*, що забезпечуються у примусовому порядку державою [18, 437].

Виділяють чотири види юридичної відповідальності: *адміністративну, дисциплінарну, кримінальну і цивільну*. Зазначена класифікація є однією з базових в теорії права. Для того, щоб підкреслити значення і акцентувати увагу на цих видах юридичної відповідальності, їх ще називають *класичними* [18, 437].

Стосовно регулювання підприємницької діяльності, то тут найбільш застосовувана цивільна відповідальність, а точніше, такий її різновид, як *договірна*. Ця відповідальність в своїй основі має договір, в т. ч. між суб'єктами господарювання, підприємцями, і настає у зв'язку з протиправним заподіянням однією особою іншій майнової або моральної шкоди.

Форми і розмір договірної відповідальності підприємців визначаються як законом, так і умовами укладеного договору (*позадоговірної цивільної відповідальності* – тільки законом). При укладанні договору сторони можуть встановити відповідальність за порушення, за які законодавство не передбачає відповідальності, або запровадити іншу форму відповідальності, відмінну від передбаченої законодавством. Сторони за договором також мають право знизити або підвищити розмір відповідальності, порівняно з тим, який встановлено законодавством. Договірна відповідальність регулюється Цивільним кодексом України, а позадоговірна – також і нормами Кримінального Кодексу та актами адміністративного законодавства.

Водночас порівняно рідко застосовується щодо підприємців дисциплінарна відповідальність, яка полягає в обов'язку працівника відповідати перед роботодавцем за *дисциплінарний проступок*, тобто за протиправне виконання працівником своїх трудових обов'язків, і зазнавати *дисциплінарних санкцій*, передбачених законодавством про працю. Це обумовлено тим, що найчастіше роботодавцем є сам підприємець. Але підприємницьку діяльність можуть здійснювати також і підприємства, засновані на державній та комунальній власності, роботодавцями керівників яких є органи, які створили, або яким належать ці підприємства. Певною мірою це стосується і господарських товариств, управлінська діяльність керівників виконавчих органів яких може ототожнюватися з підприємництвом, а роботодавцями зазначеної категорії працівників є власники товариств.

Кримінальна відповідальність підприємця настає при вчиненні ним *злочину* і регулюється Кримінальним кодексом України, а адміністративна – при вчиненні *адміністративного правопорушення (проступку)* і регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законодавчими актами, які передбачають адміністративну відповідальність.

Далі, в окремих параграфах, будуть названі деякі злочини та адміністративні правопорушення, зазначені, відповідно, в Особливій частині ККУ та Особливій частині КУпАП, і пов'язані зі здійсненням підприємницької діяльності, а також санкції, що можуть бути застосовані до осіб, які їх скоїли.

Але варто звернути увагу на одне проблемне питання, навколо якого постійно точаться дискусії, і яке стосується сфери адміністративної відповідальності і відповідних адміністративно-правових санкцій.

Кодексом України про адміністративні правопорушення, який є одним з найбільш важливих нормативно-правових актів адміністративного права, встановлюється адміністративна відповідальність громадян, фізичних осіб. Адміністративна ж відповідальність юридичних осіб встановлюється іншими актами, в тому числі підзаконними, які видаються органами виконавчої влади. Норми адміністративного права “встановлюють і закріплюють: права та обов'язки підприємств, установ і організацій...” [18, 47-48].

Відомо також, що адміністративні санкції, що застосовуються до правопорушників, можуть бути *матеріально-фінансовими* і санкціями *реального виконання*. Останні здійснюються з метою примусу порушників виконати свої обов'язки у сфері управління. До них належать: вилучення

майна і документів, зупинення робіт або тимчасова заборона експлуатації об'єктів і механізмів, призупинення дії ліцензії і т. ін.

Водночас (але) аналіз законодавчих актів показує, що в них нерідко виокремлюється в особливий вид санкцій такий різновид матеріально-фінансових санкцій, застосовуваних до юридичних осіб і, на перший погляд, належних до адміністративних, як *штрафи*. Так, у Законі України від 7 червня 1996 р. “Про захист від недобросовісної конкуренції” стаття 20 встановлює, що “вчинення дій, визначених цим Законом, як недобросовісна конкуренція, тягне за собою накладення Антимонопольним комітетом України штрафів, передбачених цим Законом, а також адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність у випадках, передбачених законодавством”.

У Законі від 11 січня 2001 р. “Про захист економічної конкуренції” статтею 53 передбачено накладення штрафів органами Антимонопольного комітету України на юридичних осіб, фізичних осіб та групу суб'єктів господарювання, а статтею 54 передбачено адміністративну відповідальність посадових осіб та інших працівників суб'єктів господарювання, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю. Щоб не склалося враження, що, можливо, приклад, який ми розглядаємо, характерний тільки для антимонопольного законодавства, візьмемо сферу, в якій здійснюється фінансове підприємництво. Так, у Законі від 30 жовтня 1996 р. “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” стаття 11 встановлює відповідальність юридичних осіб за правопорушення на ринку цінних паперів у вигляді штрафів, а стаття 13 цього Закону передбачає відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з діяльністю на ринку цінних паперів.

По суті, факт виокремлення штрафів як таких, а інколи в законодавчих актах мова йде про спеціальні *фінансові санкції*, свідчить про утворення (існування) особливого виду юридичної відповідальності – *економічної* [1, 8-9], а навіть краще сказати, *фінансово-економічної відповідальності*. Це, а також деякі інші обставини (наприклад, те, що у жодному із законів чи інших нормативних актів, якими встановлюється відповідальність у вигляді штрафів, законодавцем не вживається термін “адміністративна відповідальність” щодо юридичних осіб), дають, водночас, підстави вважати неправомірним факт адміністративної відповідальності юридичних осіб, в усякому випадку, у вигляді штрафів. Її, звичайно,

можна передбачити в новому Кодексі про адміністративні проступки, проект якого готується. Але, на думку вчених і фахівців з адміністративного права, це робити недоцільно, оскільки “притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності послужить ґрунтом для ухилення керівників підприємств, організацій від відповідальності [1, 8-9]”. Як відомо, особиста відповідальність керівників і посадових осіб за правопорушення, в даному випадку, в сфері управління, завжди більш ефективна ніж знеособлена – підприємств і організацій.

5.2. Адміністративна і кримінальна відповідальність суб’єктів підприємницької діяльності: підстави і санкції

В Особливих частинах Кодексу України про адміністративні правопорушення і Кримінального кодексу України досить багато норм, якими підстави відповідальності і відповідні санкції для суб’єктів підприємницької діяльності визначаються безпосередньо, або ж в них підприємницька діяльність, під час здійснення якої можуть бути допущені ті чи інші правопорушення, прямо мається на увазі.

В Кодексі України про адміністративні правопорушення про види відповідних правопорушень у сфері підприємницької діяльності та передбачені санкції йдеться в Главі 12 “Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності” Особливої його частини, а в Кримінальному кодексі, – в розділі VII “Злочини у сфері господарської діяльності” Особливої частини. Слід, однак, пам’ятати, що підприємці несуть відповідальність за правопорушення, пов’язані з організацією та провадженням специфічної їх діяльності, а також і за правопорушення, які мали місце під час необхідних для здійснення підприємницької діяльності користування природними ресурсами експлуатації транспортних засобів, використання трудових ресурсів і т. ін. Підставами застосування цієї відповідальності є порушення законодавства про екологічну безпеку, санітарно-епідеміологічне благополуччя, охорону природи тощо, і вони, а також відповідні санкції, зазначені в інших главах (КУпАП) і розділах (ККУ) кодексів.

Починаючи зі ст. 155, першої в Главі 12, і до ст. 162 включно, в КУпАП наводиться перелік адміністративних правопорушень в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, в тому числі, здійснюваних громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, а також відповідні їм адміністративні санкції. Стосовно адміністративних

санкцій, то в окремих статтях передбачена підвищена міра відповідальності за правопорушення, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за аналогічні порушення. Так, якщо, відповідно до статті 155, початковим стягненням за порушення правил торгівлі, виконання робіт і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю, є накладення штрафу від одного до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (н. м. д. г.), то вчинення їх особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, тягне за собою накладення штрафу від п'яти до двадцяти семи н. м. д. г. До правопорушників в якості додаткового покарання передбачається застосування і такого стягнення, як конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, а також грошей, одержаних внаслідок вчинення правопорушення.

Найбільший за розміром адміністративний штраф за правопорушення, вказані в зазначеній групі статей КУпАП (ст. 155-162) встановлено в ст. 156: від двадцяти до ста н. м. д. г., – за здійснення без наявності ліцензії або без марок акцизного збору чи з підробленими марками цього збору роздрібною або оптовою (включаючи імпорт або експорт) торгівлі етиловим, коньячним або плодовим спиртом та роздрібною торгівлі алкогольними напоями чи тютюновими виробами. Санкція за це правопорушення передбачає також конфіскацію предметів торгівлі та виручки, одержаної від продажу зазначених видів спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

В Кримінальному кодексі також в декількох статтях зазначаються правопорушення (злочини) в таких сферах, як торгівля, громадське харчування, послуги (в тому числі, із прямим посиланням на те, що вони здійснюються громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю), а також визначаються відповідні санкції. Це, зокрема, ст. 204 “Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів”, ст. 225 “Обман покупців та замовників”, ст. 227 “Випуск або реалізація недоброякісної продукції”.

Ст. 225 ККУ за назвою збігається із ст. 155-2 КупАП. Але якщо максимальне стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 155-2 КупАП, становить 20 н.м.д.г. (застосовується у випадку, коли дії, за вчинення яких передбачається адміністративна відповідальність, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення), то обман покупців та замовників

відповідно до ст. 225 ККУ караються штрафом до п'ятдесяти н. м. д. г. або громадськими роботами на строк від ста до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. При умові, що ці діяння, вчинені особою, раніше судимою за обман покупців чи замовників, міра покарання зростає: винні караються штрафом від ста до п'ятисот н. м. д. г. або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Зазначена норма вступає в дію, якщо обман покупців та замовників вчинені у значних розмірах, а саме: певному громадянину спричинено матеріальну шкоду в сумі, що перевищує три н. м. д. г.

Ст. 163 КУпАП, що слідує за групою статей, які вище розглядалися, виключена з Кодексу. Наступна, ст. 164 “Порушення порядку зайняття підприємницькою або господарською діяльністю”, належить до числа зазначених вище статей, що містять норми, які підприємницьку діяльність регулюють безпосередньо. Зміст ст. 164:

“Заяття підприємницькою діяльністю без державної реєстрації або заяття господарською діяльністю без ліцензії, якщо її отримання передбачено законом, –

тягне за собою накладення штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої.”

В Кримінальному кодексі є стаття (ст. 202), першим пунктом якої також визначається зміст правопорушення (злочину) і відповідні санкції за порушення порядку зайняття підприємницькою, і господарською в цілому, діяльністю. Передбачені статтею санкції (штраф від ста до двохсот п'ятдесяти н. м. д. г. або виправні роботи на строк до двох років, або обмеження волі на той самий строк) застосовуються у випадку, якщо зазначене порушення було пов'язано з отриманням доходу у великих розмірах, а саме: сума доходу в тисячу і більше разів перевищує н. м. д. г.

Також безпосередньо регулюють відносини підприємництва шляхом встановлення складу відповідного злочину і санкцій за його скоєння норми ст. 205 “Фіктивне підприємництво” Кримінального кодексу. Зміст ст. 205 ККУ:

“1. Фіктивне підприємництво, тобто створення або придбання суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою

прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона, –

карається штрафом від трьохсот до п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно або заподіяли велику матеріальну шкоду державі, банкові, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам, –

караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.”

В Кримінальному кодексі стосовно великих розмірів матеріальної шкоди, про які йде мова в ст. 205, зазначено: матеріальна шкода, яка заподіяна фізичним особам, вважається великою, якщо вона у двісті і більше разів перевищує н. м. д. г., а матеріальна шкода, яка заподіяна державі або юридичним особам, вважається великою, якщо вона у тисячу і більше разів перевищує н. м. д. г.

І в КУпАП, і в ККУ помітне місце займають групи статей, дія норм яких спрямована на недопущення недобросовісної конкуренції, неправомірної монополізації ринків та зловживання монопольним становищем. Помітною в обох кодексах є також група статей, дія норм яких спрямована на недопущення порушень фінансового і, зокрема, бюджетного законодавства.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про підприємницьку діяльність, крім Кодексу України про адміністративні правопорушення, установлюється й іншими актами адміністративного законодавства.

Запитання для самоперевірки

1. Які є види юридичної відповідальності?

2. Які види юридичної відповідальності найбільш застосовуються по відношенню до суб'єктів підприємницької діяльності?

3. Щодо якої категорії суб'єктів підприємницької діяльності адміністративна відповідальність установлюється КУпАП?

4. За яке правопорушення у сфері підприємницької діяльності КУпАП установлюється найбільший адміністративний штраф?

5. Чи передбачається кримінальна відповідальність за порушення порядку зайняття підприємницькою діяльністю? В якому випадку?

6. Які є підстави для застосування підвищеної адміністративної відповідальності підприємців?

7. Які є підстави для застосування підвищеної кримінальної відповідальності підприємців?

Тема 6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6.1. Господарські договори у підприємницькій діяльності

6.1.1. Господарські зобов'язання

Права і обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності виникають з підстав, передбачених законодавством, а також з дій громадян і організацій, які хоч і не передбачені законом, але в силу загальних начал і змісту законодавства породжують їх. Зазначені права і обов'язки насамперед виникають з угод, в тому числі договорів, передбачених законом, а також з угод, хоч і не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать. *Юридичною формою, яка забезпечує виникнення прав і обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності на підставі угод (договорів) є так звані зобов'язання.* Норми стосовно виникнення, виконання, припинення і правових наслідків порушення зобов'язань містяться в окремих розділах чинного Цивільного кодексу України (III розділ), Цивільного кодексу України, який набирає чинності з 1 січня 2004 р. (розділ I Книги п'ятої) і Господарського кодексу України (IV розділ).

Відповідно до Господарського кодексу, *господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, перевезти вантаж або пасажирів, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.*

Основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання.

Господарські зобов'язання можуть виникати:

- безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність;
- з акту управління господарською діяльністю;
- з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать;

– внаслідок заподіяння шкоди суб'єкту або суб'єктом господарювання, придбання або збереження майна суб'єкта або суб'єктом господарювання за рахунок іншої особи без достатніх на те підстав;

– у результаті створення об'єктів інтелектуальної власності та інших дій суб'єктів, а також внаслідок подій, з якими закон пов'язує настання правових наслідків у сфері господарювання.

Між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності виникають *майново-господарські зобов'язання*, якими визнаються *цивільно-правові зобов'язання*, в силу яких *зобов'язана сторона* повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а *управнена сторона* має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України.

Суб'єктами майново-господарських зобов'язань можуть бути суб'єкти господарювання, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, негосподарюючі суб'єкти – юридичні особи, а також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією. Якщо майново-господарське зобов'язання виникає *між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами*, зобов'язаною та управненою сторонами зобов'язання є відповідно *боржник і кредитор*. Зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами – громадянами, не є господарськими і регулюються іншими актами законодавства.

Господарські зобов'язання, що виникають *у процесі управління господарською діяльністю* між суб'єктом господарювання та суб'єктом організаційно-господарських повноважень, в силу яких зобов'язана сторона повинна здійснити на користь другої сторони певну управлінсько-господарську (організаційну) дію або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку, визнаються *організаційно-господарськими*.

Організаційно-господарські зобов'язання можуть виникати:

– між суб'єктом господарювання та власником, який є засновником даного суб'єкта, або органом державної влади, органом

місцевого самоврядування, наділеним господарською компетенцією щодо цього суб'єкта;

– між суб'єктами господарювання, які разом організують об'єднання підприємств чи господарське товариство, та органами управління цих об'єднань чи товариств;

– між суб'єктами господарювання, у разі якщо один з них є щодо іншого дочірнім підприємством;

– в інших випадках, передбачених Господарським Кодексом України, іншими законодавчими актами або установчими документами суб'єкта господарювання.

Організаційно-господарські зобов'язання суб'єктів *можуть виникати з договору та набувати форми договору.*

Суб'єкти господарювання мають право разом здійснювати господарську діяльність для досягнення спільної мети, без утворення єдиного суб'єкта господарювання, на умовах, визначених *договором про спільну діяльність.*

6.1.2. Господарські договори

Окремі майново-господарські зобов'язання виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі *господарських договорів.* Це так звані *господарсько-договірні зобов'язання.*

Господарський кодекс України (ст. 179) визначає загальні умови укладання договорів, що породжують господарські зобов'язання. В кодексі, зокрема, зазначається, що Кабінет Міністрів України, уповноважені ним органи виконавчої влади можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках – затверджувати типові договори.

Укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

При укладенні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договору на основі:

– вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству;

– примірного договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст;

– типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови;

– договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту.

Господарські договори укладаються *за правилами*, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Зміст господарського договору становлять *умови договору*, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

Господарський договір вважається *укладеним*, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. *Істотними є умови*, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода.

При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.

Умови про *предмет* у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. Вимоги щодо якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів, а у разі їх відсутності – в договірному порядку, з додержанням умов, що забезпечують захист інтересів кінцевих споживачів товарів і послуг.

Ціна у господарському договорі визначається в порядку, встановленому Господарським кодексом України, іншими законами, актами Кабінету Міністрів України. За згодою сторін у господарському договорі може бути передбачено доплати до встановленої ціни за продукцію (роботи, послуги) вищої якості або виконання робіт у

скорочені строки порівняно з нормативними. У разі визнання погодженої сторонами в договорі ціни такою, що порушує вимоги антимонопольно-конкурентного законодавства, антимонопольний орган має право вимагати від сторін зміни умови договору щодо ціни.

Строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними господарського договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору.

Господарський договір *за загальним правилом* викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у *спрощений спосіб*, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

Проект договору може бути запропонований будь-якою з сторін. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках.

Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір належним чином і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору.

За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором. Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони.

У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо). Якщо сторона, яка

одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона – виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний строк до суду розбіжності, що залишилися неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими.

У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

Суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів, договору, а за відсутності конкретних вимог щодо виконання зобов'язання – відповідно до вимог, що у певних умовах звичайно ставляться. До виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України.

Кожна сторона повинна вжити усіх заходів, необхідних для належного виконання нею зобов'язання, враховуючи інтереси другої сторони та забезпечення загальногосподарського інтересу. Порухення зобов'язань є підставою для застосування господарських санкцій, передбачених Господарським кодексом України, іншими законами або договором.

Застосування господарських санкцій до суб'єкта, який порушив зобов'язання, не звільняє цього суб'єкта від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, крім випадків, коли інше передбачено законом або договором, або управнена сторона відмовилася від прийняття виконання зобов'язання.

Управнена сторона має право не приймати виконання зобов'язання частинами, якщо інше не передбачено законом, іншими нормативно-правовими актами або договором, або не впливає із змісту зобов'язання.

Зобов'язана сторона має право виконати зобов'язання достроково, якщо інше не передбачено законом, іншим нормативно-правовим актом або договором, або не впливає із змісту зобов'язання. Зобов'язана сторона має право відмовитися від виконання зобов'язання у разі

неналежного виконання другою стороною обов'язків, що є необхідною умовою виконання.

Не допускаються одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином.

Управнена сторона, приймаючи виконання господарського зобов'язання, на вимогу зобов'язаної сторони повинна видати письмове посвідчення виконання зобов'язання повністю або його частини.

6.2. Трудові договори у підприємницькій діяльності

6.2.1. Поняття, умови укладання, строк і форма трудоного договору

Основною, базовою формою виникнення трудових правовідносин за участю суб'єктів підприємницької діяльності є *трудоий договір*. Він визначається законодавством України про працю як угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін (ч. 1 ст. 21 Кодексу законів про працю України).

Особливою формою трудового договору є *контракт*, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін. Сфера застосування контракту визначається законами України.

Стосовно працівника (робітника або службовця) як сторони трудового договору, то законодавством передбачено, що трудовий договір може укласти не кожний громадянин України, а лише той, який здатний до праці, що залежить насамперед від його фізичного та психічного розвитку. Так, трудове законодавство України встановлює заборону стосовно прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. У виняткових випадках, за згодою одного із батьків або особи,

яка його замінює, можуть прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років.

Друга сторона договору – це власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа. Власник має право уповноважити іншу особу укласти трудові договори з працівниками.

Трудовий договір може бути: 1) безстроковим, що укладається на невизначений строк; 2) на визначений строк, встановлений за погодженням сторін; 3) таким, що укладається на час виконання певної роботи. Строковий трудовий договір укладається у випадках, коли трудові відносини не можуть бути встановлені на невизначений строк з урахуванням характеру наступної роботи, або умов її виконання, або інтересів працівника та в інших випадках, передбачених законодавчими актами.

Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Укладення трудового договору оформлюється наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу про зарахування працівника на роботу. Трудовий договір вважається укладеним і тоді, коли наказ чи розпорядження не були видані, але працівника фактично було допущено до роботи.

У разі укладення трудового договору між працівником і фізичною особою, в тому числі громадянином-підприємцем, фізична особа повинна у тижневий строк з моменту фактичного допущення працівника до роботи зареєструвати укладений у письмовій формі трудовий договір в державній службі зайнятості за місцем свого проживання у порядку, визначеному Міністерством праці та соціальної політики України.

При укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Умова про випробування повинна бути застережена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. В період випробування на працівників поширюється законодавство про працю.

До початку роботи за укладеним трудовим договором власник або уповноважений ним орган зобов'язаний: 1) роз'яснити працівникові його права і обов'язки та проінформувати під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги і компенсації за роботу в

таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору; 2) ознайомити працівника з правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором; 3) визначити працівникові робоче місце, забезпечити його необхідними для роботи засобами; 4) проінструктувати працівника з техніки безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці і протипожежної охорони.

Тільки за згодою працівника, за винятком окремих випадків, передбачених законодавством, допускається переведення на іншу роботу на тому ж підприємстві, в установі, організації, а також переведення на роботу на інше підприємство, в установу, організацію або в іншу місцевість, хоча б разом з підприємством, установою, організацією. Не вважається переведенням на іншу роботу і не потребує згоди працівника переміщення його на тому ж підприємстві, в установі, організації на інше робоче місце, в інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручення роботи на іншому механізмі або агрегаті у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором. Власник або уповноважений ним орган не має права переміщати працівника на роботу, протипоказану йому за станом здоров'я.

У зв'язку із змінами в організації виробництва і праці допускається зміна істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою. Про зміну істотних умов праці – систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміну розрядів і найменування посад та інших – працівник повинен бути повідомлений не пізніше ніж за два місяці. Якщо колишні істотні умови праці не може бути збережено, а працівник не згоден на продовження роботи в нових умовах, то трудовий договір припиняється.

Тимчасове переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, допускається лише за його згодою. Власник або уповноважений ним орган має право перевести працівника строком до одного місяця на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди, якщо вона не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків стихійного лиха, епідемій, епізоотій, виробничих аварій, а також інших обставин, що ставлять або можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей, з оплатою праці за виконану роботу, але не нижчою, ніж середній заробіток за попередньою роботою.

6.2.2. Підстави для припинення трудового договору

Підстави для припинення трудового договору поділяються на чотири групи: 1) за угодою сторін; 2) з ініціативи працівника; 3) з ініціативи власника або уповноваженого ним органу; 4) з ініціативи третьої особи, яка не є стороною трудового договору.

Однією з найбільш важливих умов припинення трудового договору з ініціативи працівника, якщо мова йде про договір, укладений на невизначений строк, є дотримання вимоги про письмове попередження власника про розірвання договору в строк, передбачений законом. Водночас, якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Строковий трудовий договір може бути припинено достроково з ініціативи працівника тільки в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору та у інших випадках, передбачених законодавством.

Підстави для припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу поділяються на загальні й додаткові. До загальних підстав належать: 1) зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників; 2) виявлена невідповідність працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи; 3) систематичне невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку; 4) прогул (в тому числі відсутність на роботі більше трьох годин протягом робочого дня) без поважних причин; 5) нез'явлення на роботу протягом більш як чотирьох місяців підряд внаслідок тимчасової непрацездатності; 6) поновлення на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу; 7) поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; 8) вчинення за місцем роботи розкрадання майна власника.

До додаткових підстав припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, які можуть бути застосовані

за певних умов, і дія яких поширюється на окремі категорії працівників, належать: 1) одноразове грубе порушення трудових обов'язків керівником підприємства, установи, організації, його заступниками, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, його заступниками, а також службовими особами митних органів, державних податкових інспекцій, яким присвоєно персональні звання, і службовими особами державної контрольно-ревізійної служби та органів державного контролю за цінами; 2) винні дії працівника, який безпосередньо обслуговує грошові або товарні цінності, якщо ці дії дають підстави для втрати довір'я до нього з боку власника або уповноваженого ним органу; 3) вчинення працівником, який виконує виховні функції, аморального проступку, не сумісного з продовженням даної роботи.

Щодо останньої, четвертої, групи підстав припинення трудового договору, то до них, як уже зазначалося, належать вимоги третіх осіб, які не є стороною трудового договору. Такими особами є профспілкові органи; судові органи; військові комісаріати; батьки або особи, які їх замінюють, але тільки стосовно неповнолітніх працівників. При цьому необхідно зауважити, що профспілкові органи мають право ставити питання про припинення трудового договору не з будь-яким працівником, а лише з керівником, який порушує законодавство про працю та не виконує зобов'язань за колективним договором.

Завершальним етапом припинення трудового договору на основі будь-якої з підстав є порядок його оформлення шляхом видання власником або уповноваженим ним органом наказу чи розпорядження.

Запитання для самоперевірки

- 1. Що таке господарське зобов'язання і які є види господарських зобов'язань ?*
- 2. Які, насамперед, питання повинні погодити сторони при укладанні господарського договору ?*
- 3. Які є способи укладання господарських договорів ?*
- 4. В якому порядку укладається господарський договір ?*
- 5. Які є загальні умови виконання господарських зобов'язань ?*
- 6. Що таке трудовий договір і яку роль він відіграє в організації та здійсненні підприємницької діяльності ?*
- 7. Які особливості укладання контракту як форми трудового договору ?*
- 8. Якими можуть бути трудові договори ?*

9. Де і протягом якого часу має зареєструвати громадянин-підприємець трудовий договір, укладений між ним і працівником ?

10. Які є підстави для припинення підприємцем трудового договору з працівником ?

Тема 7. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

7.1. Напрямки здійснення підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Важливою сферою здійснення підприємництва сьогодні є *зовнішньоекономічна діяльність* суб'єктів господарювання. Зважаючи на складний характер її здійснення, підприємництво в цій сфері належить до числа найбільш регульованих державою. Основним нормативно-правовим документом, яким в Україні забезпечується таке регулювання, є Закон України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, що містить Закон, дає можливість визначити *основні напрямки*, в яких юридичними і фізичними особами – резидентами здійснюється підприємництво у цій сфері. Воно може провадитись шляхом:

- експорту та імпорту товарів, капіталів та робочої сили;
- надання платних послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, в тому числі: виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристських та інших, що прямо і виключно не заборонені законами України;
- наукової, науково-технічної, науково-виробничої, виробничої, навчальної та іншої кооперації з іноземними суб'єктами господарської діяльності на комерційній основі;
- навчання та підготовки іноземних спеціалістів на комерційній основі;
- міжнародних фінансових операцій та операцій з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;
- кредитних та розрахункових операцій між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

- спільної підприємницької діяльності між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України та іноземними суб'єктами господарської діяльності, що включає створення спільних підприємств різних видів і форм, та проведення спільних господарських операцій;
- підприємницької діяльності за межами України, пов'язаної з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних активів;
- організації та здійснення за кордоном діяльності в галузі проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів та інших подібних заходів, що здійснюються на комерційній основі;
- організації та здійснення оптової, консигнаційної та роздрібно торгівлі на території України за іноземну валюту у передбачених законами України випадках;
- товарообмінних (бартерних) операцій та іншої діяльності, побудованої на формах зустрічної торгівлі між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- орендних, в тому числі лізингових, операцій між суб'єктами підприємницької діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- операцій по придбанню, продажу та обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах та на міжбанківському валютному ринку.

7.2. Умови здійснення підприємництва у сфері зовнішньоекономічної діяльності

7.2.1. Реєстрація суб'єктів підприємництва як учасників зовнішньоекономічної діяльності

Юридичні та фізичні особи, які мають намір здійснювати підприємництво у сфері зовнішньоекономічної діяльності, окрім того, що повинні бути зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності, мають ще й зареєструватися як *учасники зовнішньоекономічної діяльності*. Відповідно до ст. 5 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”, таку реєстрацію здійснює Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України на підставі подання до нього заяви і нотаріально завірених копій статутних документів або нотаріально завірених документів фізичної особи про її реєстрацію як підприємця.

Реєстрація має бути здійснена протягом 25 робочих днів з моменту подання зазначених документів. За державну реєстрацію суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності стягується плата у розмірі, що встановлюється Кабінетом Міністрів України і який не повинен перевищувати розміру фактичних витрат держави, пов'язаних з цією процедурою.

Зареєстровані суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності зобов'язані повідомляти Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України про всі зміни у документах, які подавалися ними на реєстрацію, протягом 14 днів з моменту, коли відбулись такі зміни.

У разі відмови Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України зареєструвати суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності або неприйняття рішення з цього питання у встановлений строк суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може оскаржити таку відмову у реєстрації в судових органах України.

До суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності може бути застосовано санкцію у вигляді тимчасового зупинення права здійснення такої діяльності у випадках порушення чинних законів України, що стосуються цієї діяльності.

7.2.2. Ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій

Ліцензування і квотування зовнішньоекономічної діяльності є методом реалізації відповідних інструментів адміністративного її регулювання.

Загальний зміст ліцензії на здійснення зовнішньоекономічної діяльності відповідає тому значенню, в якому вона раніше вже вивчалась – це спеціальний дозвіл на здійснення певного, віднесеного до таких, що мають ліцензуватися, виду діяльності. Водночас ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, операцій з експорту чи імпорту товарів, має свої особливості, пов'язані з різним спрямуванням окремих видів такого дозволу, а також застосуванням деяких режимних заходів.

Відповідно до Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” (ст. 16), *експортна (імпортна) ліцензія* – це належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування.

В Україні запроваджено такі види ліцензій на здійснення експортно-імпортних операцій:

- генеральна – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарах) та/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару (товарах);
- разова (індивідуальна) – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період не менший ніж той, що є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції;
- відкрита (індивідуальна) – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу;
- антидемпінгова – право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів;
- компенсаційна – право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів;
- спеціальна – право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів.

По кожному виду товару встановлюється лише один вид ліцензії.

За Законом, *експортна (імпортна) квота* – це граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях. Квотування здійснюється шляхом встановлення режиму видачі індивідуальних ліцензій згідно зі ст. 16 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”, причому загальний обсяг експорту (імпорту) за цими ліцензіями не повинен перевищувати обсягу встановленої квоти. В Україні запроваджено такі види експортних (імпортних) квот (контингентів):

- глобальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;
- групові – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

– індивідуальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись;

– антидемпінгові – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку;

– компенсаційні – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку;

– спеціальні – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку.

По кожному виду товару може встановлюватись лише один вид квоти.

Рішення про встановлення режиму ліцензування та квотування експорту (імпорту) приймається Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України з визначенням списку конкретних товарів, що підпадають під режим ліцензування та квотування, і строків дії цього режиму по кожному товару.

Ліцензії на здійснення експортно-імпортних операцій видаються Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України, а також у межах наданих ним повноважень – відповідним республіканським органом Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Ліцензування операцій по переміщенню валютних коштів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою інвестицій та/або надання (одержання) кредитів здійснюється Національним банком України.

Не дозволяється одночасне встановлення до одних і тих же товарів режиму ліцензування і квотування.

Інформація про перелік товарів та/або країн, що підпадають під режим ліцензування і квотування, із зазначенням виду ліцензії або квоти по кожному товару (або по кожній групі товарів) повинна бути доведена до відома суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності не менш як за 60 днів до дати запровадження режиму ліцензування (квотування) шляхом опублікування її в офіційних загальнодоступних

засобах інформації України, а також негайно доводиться до відома органів державного митного контролю України. Режим ліцензування і квотування експорту та імпорту набирає чинності лише по закінченні 60 днів з моменту зазначеного офіційного опублікування.

Ліцензії видаються на підставі заявок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, складених згідно з формою, яка затверджується і публікується Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України. В разі прийняття рішення про видачу ліцензії на бланку заявки ставиться номер та вид ліцензії, підпис службової особи, яка видала ліцензію, і печатка відповідної установи. Бланк заявки, на якому проставлено зазначені вище реквізити, є документом, що засвідчує наявність ліцензії.

Рішення про видачу ліцензії або про відмову в її видачі видається подавцю заявки не пізніше як у 30-денний строк з дня реєстрації поданої заявки у спеціальному реєстрі протягом двох робочих днів з дня її надходження. Рішення щодо заявки на ліцензію реєструється у Державному реєстрі експортних та імпорتنих ліцензій, зміст якого відкрито для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Рішення про відмову у видачі ліцензії має бути мотивованим і надсилається (видається) подавцю у письмовій формі.

В разі відсутності зареєстрованого рішення щодо заявки на ліцензію у встановлений законом строк або в разі необґрунтованості відмови у видачі ліцензії подавець заявки може звернутися за захистом своїх прав до судових органів України.

За видачу ліцензії стягується державний збір, розмір якого встановлюється Кабінетом Міністрів України і який має відповідати фактичним витратам держави на здійснення операцій по видачі ліцензії.

В разі запровадження режиму квотування заявки на індивідуальні ліцензії розглядаються Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України в порядку їх надходження, який визначається згідно з датами їх реєстрації. Якщо на момент надходження заявки встановлену квоту вичерпано, приймання та реєстрація заявок не здійснюються. Про факт вичерпання квоти має бути протягом семи робочих днів з моменту її вичерпання офіційно повідомлено суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності, який подав відповідну заявку.

Копія ліцензії, яку одержав суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, додається до вантажної митної декларації і є підставою для пропуску через митницю вантажів, які підпадають під режим ліцензування та квотування.

7.3. Зовнішньоекономічні договори (контракти): порядок укладання, зміст і облік (реєстрація) договорів

Зовнішньоекономічна діяльність опосередковується зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Зважаючи на особливе місце зовнішньоекономічної діяльності в системі господарювання, законодавством регламентуються форма зовнішньоекономічних договорів (контрактів), порядок і правила їх укладання, підписання та обліку (реєстрації) спеціально уповноваженими органами (ст. 6 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”; Указ Президента України від 7 листопада 1994 р. “Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні”; Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затверджене наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 6 вересня 2001 р.).

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у *простій письмовій формі*, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. Повноваження представника на укладення зовнішньоекономічного договору (контракту) може впливати з доручення, статутних документів, договорів та інших підстав, які не суперечать Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”.

Для підписання зовнішньоекономічного договору (контракту) суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності не потрібен дозвіл будь-якого органу державної влади, управління або вищестоящої організації, за винятком випадків, передбачених законами України.

Форма зовнішньоекономічної угоди визначається правом місця її укладання. Угоду, яку укладено за кордоном, не може бути визнано недійсною внаслідок недодержання форми, якщо додержано вимог законів України.

Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічної угоди визначаються правом місця її укладання, якщо сторони не погодили інше. Місце укладання угоди визначається законами України.

Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів (контрактів) визначаються правом країни, обраної сторонами при укладанні договору (контракту) або в результаті подальшого погодження. Водночас в ст. 6 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” також наводиться перелік сторін зовнішньоекономічних договорів (за окремими видами договорів), право країн, де вони засновані, мають своє місце проживання або основне місце діяльності, має застосовуватись до зовнішньоекономічних договорів (контрактів) при відсутності відповідного

попереднього погодження між сторонами. Зокрема, щодо договору купівлі-продажу в цьому випадку застосовується право продавця, договору майнового найму – наймодавця, договору перевезення – право перевізника і т. ін.

Зміст зовнішньоекономічного договору визначається в згаданому вище Положенні про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Це Положення застосовується при укладанні договорів купівлі-продажу товарів (надання послуг, виконання робіт) та товарообмінних договорів між українськими суб'єктами підприємницької діяльності та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності, незалежно від форм власності та видів діяльності.

До умов, які повинні бути передбачені в договорі (контракті), якщо сторони такого договору (контракту) не погодились про інше щодо викладення умов договору і така домовленість не позбавляє договір предмета, об'єкта, мети та інших істотних умов, без погодження яких сторонами договір може вважатися таким, що неукладений, або його може бути визнано недійсним в силу недодержання форми згідно з чинним законодавством України, відносяться:

1. Назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладання.
2. Преамбула.
3. Предмет договору (контракту).
4. Кількість та якість товару (обсяги виконання робіт, надання послуг).
5. Базисні умови поставки товарів (приймання-здавання виконаних робіт або послуг).
6. Ціна та загальна вартість договору (контракту).
7. Умови платежів.
8. Умови приймання-здавання товару (робіт, послуг).
9. Упаковка та маркування.
10. Форс-мажорні обставини.
11. Санкції та рекламації.
12. Урегулювання спорів у судовому порядку.
13. Місцезнаходження (місце проживання), поштові та платіжні реквізити сторін.

За домовленістю сторін в договорі (контракті) можуть визначатись додаткові умови: страхування, гарантії якості, умови залучення субвиконавців договору (контракту), агентів, перевізників, визначення норм навантаження (розвантаження), умови передачі технічної документації на товар, збереження торгових марок, порядок сплати

податків, мит, зборів, різного роду захисні застереження, з якого моменту договір (контракт) починає діяти, кількість підписаних примірників договору (контракту), можливість та порядок внесення доповнень та змін до договору (контракту) та ін.

Згідно з Указом Президента України від 7 листопада 1994 р “Про облік окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів) в Україні”, було уведено облік (реєстрацію) окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Зазначеним Указом затверджено Положення про порядок реєстрації окремих видів зовнішньоекономічних договорів (контрактів). Більш детально процедура обліку (реєстрації) зовнішньоекономічних договорів визначена в Порядку здійснення обліку (реєстрації) зовнішньоекономічних договорів (контрактів), затвердженого наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29 червня 2000 р.

7.4. Відповідальність підприємців за порушення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність

Види і форми відповідальності, яку несуть підприємці – учасники зовнішньоекономічної діяльності, установлюються ст. 33 і 37 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”, іншими законами України і умовами зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Відповідно до ст. 33 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” в сфері зовнішньоекономічної діяльності можуть застосовуватися такі *види відповідальності*:

- майнова відповідальність;
- кримінальна відповідальність.

Майнова відповідальність застосовується у формі матеріального відшкодування прямих, побічних збитків, упущеної вигоди, матеріального відшкодування моральної шкоди, а також майнових санкцій.

Якщо порушення суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” або норм пов’язаних з ним законів України призвели до виникнення збитків, втрати вигоди та/або моральної шкоди у інших таких суб’єктів або держави, суб’єкти, які порушили закон, несуть матеріальну відповідальність у повному обсязі.

Кримінальна відповідальність у зовнішньоекономічній діяльності настає тільки у випадках, передбачених кримінальним законодавством України.

Порядок притягнення до відповідальності, здійснення відповідальності та звільнення від відповідальності визначається процесуальними законами України. Порядок притягнення до цивільно-правової відповідальності, здійснення такої відповідальності та звільнення від неї може визначатися зовнішньоекономічними договорами (контрактами), якщо це не суперечить чинним законам України. Відповідно до ст. 37 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність”, в разі порушення цього або пов’язаних з ним законів України до суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності можуть бути застосовані такі *спеціальні санкції*:

- накладення штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності своїх обов’язків згідно з цим або пов’язаних з ним законів України. Розмір таких штрафів визначається відповідними положеннями законів України та/або рішеннями судових органів України;

- застосування антидемпінгових процедур у випадках здійснення суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності демпінгу;

- застосування до конкретних суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності індивідуального режиму ліцензування у випадках порушення такими суб’єктами положень цього Закону стосовно зазначених в ньому положень, що встановлюють певні заборони, обмеження або режими здійснення зовнішньоекономічних операцій з дозволу держави;

- тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності у випадках порушення цього Закону або пов’язаних з ним законів України, проведення дій, які можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки.

Зазначені санкції застосовуються Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України за рішенням судових органів України або за поданням органів державної податкової та контрольно-ревізійної служб, митних, правоохоронних органів, комісії з питань повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами, та Національного банку України.

Запитання для самоперевірки

1. *В яких основних напрямках здійснюється юридичними і фізичними особам підприємництво у сфері зовнішньоекономічної діяльності?*

2. *Ким і в якому порядку здійснюється реєстрація суб’єктів підприємництва як учасників зовнішньоекономічної діяльності?*

3. *Які є види ліцензій на здійснення експортно-імпортних операцій?*

4. *Які є види квот на здійснення експортно-імпортних операцій?*

5. Чи дозволяється одночасне встановлення до одних і тих же товарів режиму ліцензування і квотування?

6. Чи регламентується форма зовнішньоекономічного договору (контракту)?

7. Чи ведеться централізований облік зовнішньоекономічних договорів (контрактів)?

8. Які види відповідальності можуть застосовуватися у сфері зовнішньоекономічної діяльності?

Тема 8. ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СВОБОДИ У ЗДІЙСНЕННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

8.1. Гарантії підтримки підприємництва і захисту підприємців від неправомірного втручання в їх діяльність органів державної влади

Підприємництво в системі правового регулювання економіки, здійснюваного державою, виступає двояко – і як засіб вирішення певних завдань державного регулювання, і як певна ціль, на досягнення якої спрямоване таке регулювання. Ця обставина відповідним чином відображена в розділі III “Підприємець і держава” Закону України “Про підприємництво”. Положення і норми згаданого розділу чітко поділяються на дві частини, одна з яких визначає *основні напрямки діяльності держави, спрямовані на розвиток підприємництва*, яке є важливою умовою прискорення соціально-економічних перетворень в суспільстві (ст. 12-14), а друга – *зміст державного регулювання підприємництва, методи та інструменти, які застосовуються для його здійснення* (ст. 15).

Відповідно до Закону “Про підприємництво”, держава гарантує всім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності, рівні права і створює рівні можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів. У разі поставок підприємцем товарів, виконання робіт, надання послуг для задоволення державних потреб держава сприяє забезпеченню його матеріально-технічними та іншими ресурсами. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом.

Держава гарантує недоторканність майна і забезпечує захист права власності підприємця. Вилучення державою у підприємця його основних і оборотних фондів та іншого використовуваного ним майна

не допускається, за винятком випадків, передбачених законодавчими актами України. Збитки, завдані підприємцю внаслідок порушення громадянами, юридичними особами і державними органами його майнових прав, що охороняються законом, відшкодовуються підприємцю відповідно до чинного законодавства.

З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава:

- на умовах і в порядку, передбачених чинним законодавством, надає земельні ділянки, передає підприємцю державне майно (виробничі та нежитлові приміщення, законсервовані й недобудовані об'єкти та споруди, невикористовуване устаткування), необхідні для здійснення підприємницької діяльності;

- сприяє організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування підприємців, підготовці і перепідготовці кадрів;

- здійснює первісне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх у кредит підприємцям;

- стимулює за допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг;

- надає підприємцям цільові кредити;

- подає підприємцям інші види допомоги.

Держава законодавчо забезпечує свободу конкуренції між підприємцями, захищає споживачів від проявів несумлінної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи:

- податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і процентів по державних кредитах; податкових пільг; цін і правил ціноутворення; цільових дотацій; валютного курсу; розмірів економічних санкцій;

- державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, екологічні та інші норми і нормативи;

- науково-технічні, економічні та соціальні загальнодержавні, галузеві й регіональні програми;

- договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

Втручання державних органів у господарську діяльність підприємців не допускається, якщо вона не зачіпає передбачених законодавством

України прав державних органів по здійсненню контролю за діяльністю підприємців.

Державні органи і службові особи можуть давати підприємцям вказівки тільки відповідно до своєї компетенції, встановленої законодавством. У разі видання державним чи іншим органом акта, що не відповідає його компетенції, або вимогам законодавства, підприємець має право звернутися до суду з заявою про визнання такого акта недійсним. Не допускається прийняття державними органами актів, що визначають привілейоване становище суб'єктів підприємницької діяльності однієї з форм власності щодо суб'єктів підприємницької діяльності інших форм власності.

Збитки, завдані підприємцю внаслідок виконання вказівок державних чи інших органів або їх службових осіб, що призвели до порушення прав підприємця, а також внаслідок неналежного здійснення такими органами або їх службовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо підприємця, підлягають відшкодуванню цими органами. Спори про відшкодування збитків вирішуються судом.

На захист суб'єктів підприємницької діяльності від незаконних дій службових осіб органів влади і управління спрямована дія відповідних норм адміністративного і кримінального законодавства. В ст. 166-3 “Дискримінація підприємців органами влади і управління” КУпАП передбачено, що такі дії тягнуть за собою накладення штрафу у розмірі до п'ятнадцяти н.м.д.г., а в п. 3 ст. 206 “Протидія законній господарській діяльності” ККУ, – у випадку, якщо їх здійсненням суб'єкту господарювання була заподіяна велика матеріальна шкода (розміром у п'ятсот і більше н.м.д.г.), винні особи караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

З числа підзаконних актів, які мають важливе значення для здійснення державного регулювання підприємництва, слід назвати Указ Президента України від 22 січня 2000 р. “ Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва”. Указ видано з метою недопущення звуження змісту та обсягу права громадян на підприємницьку діяльність і запровадження ефективного державного регулювання у сфері підприємництва.

Установлено, що забезпечення проведення єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва є одним із головних пріоритетів у діяльності органів виконавчої влади щодо здійснення економічних реформ. Для цілей цього Указу *єдиною державною регуляторною політикою у сфері підприємництва* визнається діяльність,

спрямована на досягнення оптимального регулювання державою підприємницької діяльності, усунення правових, економічних та адміністративних перешкод у реалізації права на підприємницьку діяльність.

Єдина державна регуляторна політика у сфері підприємництва здійснюється шляхом впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності. Для цілей цього Указу нормативним регулюванням підприємницької діяльності визнається видання нормативно-правових актів, а також директивних листів (далі – регуляторні акти).

В Указі встановлено, що основними принципами впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності є:

- доцільність, достатність та відповідність нормативного регулювання вимогам ринкових відносин;
- ефективність та забезпечення досягнення позитивних економічних і соціальних результатів впровадження регуляторних актів;
- системність, послідовність та координованість дій щодо розроблення, видання та виконання регуляторних актів;
- гласність у процесі підготовки проектів найважливіших регуляторних актів, які суттєво впливають на ринкове середовище, права та інтереси підприємців, та публічне обговорення цих проектів;
- обов'язковість та своєчасність доведення виданих регуляторних актів до суб'єктів підприємницької діяльності.

На Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва покладається координація діяльності органів виконавчої влади з підготовки проектів, видання та виконання регуляторних актів.

В Указі встановлено, що проекти регуляторних актів підлягають обов'язковому погодженню з Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва. Проекти регуляторних актів, які суттєво впливають на ринкове середовище, права та інтереси підприємців, підлягають опублікуванню для публічного обговорення. Рішення про опублікування таких проектів для публічного обговорення приймає та опублікування проекту забезпечує Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва.

Заборонено внесення Президентом України та Кабінету Міністрів України проектів регуляторних актів, видання Кабінетом Міністрів України, іншими органами виконавчої влади регуляторних актів без обґрунтування доцільності втручання держави у відповідну сферу

підприємницької діяльності, адекватності та ефективності пропонованих шляхів та способів розв'язання порушених у проекті питань, характеристики очікуваних соціально-економічних наслідків запровадження заходів, що передбачаються у проекті, а також без попереднього погодження відповідного проекту регуляторного акта в порядку, передбаченому Указом.

Указом також передбачено здійснення комплексу організаційно-правових заходів для створення сприятливого макросередовища підприємницької діяльності, включаючи розвинуту інфраструктуру підприємництва, правові механізми стимулювання розширення масштабів підприємницької діяльності і ефективного захисту прав та охоронюваних законом інтересів підприємців.

8.2. Захист свободи у здійсненні підприємницької діяльності актами конкурентного законодавства

Висока ефективність ринкового господарювання забезпечується наявністю конкуренції між товаровиробниками, прагненням їх до реалізації споживачам якомога більших обсягів своєї продукції. А це, в свою чергу, сприяє зниженню собівартості і ціни товарів та послуг, підвищенню їх якості. Існування конкурентного середовища забезпечується, насамперед, створенням для товаровиробників рівних умов господарювання, тобто, усуненням в сфері попиту і пропозиції негативних проявів монополізму.

В початковий період ринкових перетворень господарство України було монополізоване в надзвичайно високій мірі, рівень монополізації в багатьох галузях досягав 100%.

З метою здійснення державного контролю за виконанням антимонопольного законодавства та захисту законних інтересів підприємців і споживачів шляхом застосування заходів по попередженню і припиненню його порушень, а також для сприяння розвитку добросовісної конкуренції в усіх сферах економіки, було створено Антимонопольний комітет України. Створення Антимонопольного комітету розпочалося у 1992 р. з прийняттям Закону України "Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності". Однак офіційною датою створення комітету вважається 26 листопада 1993 р., коли було прийнято Закон "Про Антимонопольний комітет України". Протягом двох наступних років створювалась мережа територіальних відділень, і у 1995 р.

формування системи органів Антимонопольного комітету України завершилось.

Насамперед, завдяки зусиллям Антимонопольного комітету України частина монопольного сектора валового внутрішнього продукту на початок 2001 р. скоротилась в Україні до 40%, у тому числі для товарів загальнодержавних ринків – до 23%. Передбачається продовження роботи по демонополізації економіки, з тим, щоб в 2004-2005 рр. довести частку монопольного сектора до 10-12%.

Позитивні результати в процесах демонополізації економіки зміщують сьогодні акцент на пріоритетність для держави здійснення заходів, реалізація яких забезпечує посилення економічної конкуренції між суб'єктами господарювання. Це вимагає внесення постійних змін до актів законодавства, нормами яких регулюються демонополізація товарних ринків та відносини конкуренції. Базовим законом у цій сфері довгий час залишався згаданий вище Закон України “Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності”, прийнятий Верховною Радою України 18 лютого 1992 р. Норми розділу III “Недобросовісна конкуренція” Закону було покладено в основу іншого закону – Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, затвердженого Верховною Радою 7 червня 1996 р. А 11 січня 2001 р. було оновлено і базовий закон, якому законодавці дали, однак, іншу назву, а саме: “Про захист економічної конкуренції”. Основною метою Закону є захист конкуренції на вітчизняних ринках шляхом контролю за узгодженими діями суб'єктів господарювання, а також концентрацією та використанням монопольного положення, що можуть вплинути на якість конкуренції.

Відповідно до Закону, економічна конкуренція (конкуренція) – це змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

До складу найбільш серйозних порушень, спрямованих проти економічної конкуренції, Закон відносить *антиконкурентні узгоджені дії* суб'єктів господарювання. Ними, зокрема, визнаються узгоджені дії, які стосуються:

- встановлення цін чи інших умов придбання або реалізації товарів;

- обмеження виробництва, ринків товарів, техніко-технологічного розвитку, інвестицій або встановлення контролю над ними;
- розподілу ринків чи джерел постачання за територіальним принципом, асортиментом товарів, обсягом їх реалізації чи придбання, за колом продавців, покупців або споживачів чи за іншими ознаками;
- спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів;
- усунення з ринку або обмеження доступу на ринок (вихід з ринку) інших суб'єктів господарювання, покупців, продавців;
- застосування різних умов до рівнозначних угод з іншими суб'єктами господарювання, що ставить останніх у невігідне становище в конкуренції;
- укладення угод за умови прийняття іншими суб'єктами господарювання додаткових зобов'язань, які за своїм змістом або згідно з торговими та іншими чесними звичаями в підприємницькій діяльності не стосуються предмета цих угод;
- суттєвого обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин.

Поряд з класифікацією антиконкурентних узгоджених дій, Закон “Про економічну конкуренцію” визначає поняття монопольного положення і випадки зловживання ним, а також обмежувальної і дискримінаційної діяльності суб'єктів господарювання, економічної концентрації і контролю над нею та ін. У випадку виникнення економічно обґрунтованої необхідності, Антимонопольний комітет України може давати дозвіл на проведення узгоджених дій або концентрацію суб'єктів господарювання. Водночас, ці дії можуть стати і предметом розслідування Антимонопольного комітету, яке може здійснюватися за його власною ініціативою, згідно заяв громадян або підприємств, або за ініціативою органів влади.

До порушників вимог Закону можуть бути застосовані різні міри відповідальності. В залежності від характеру порушення і розміру завданої шкоди, з винного стягується штраф, або його зобов'язують здійснити матеріальне відшкодування. У разі неодноразових правопорушень через недобросовісну конкуренцію, юридичну особу – суб'єкта підприємницької діяльності можуть примусово поділити на кілька менших підприємств.

В Законі “Про економічну конкуренцію” штрафні санкції передбачено у розмірі 10 % обороту підприємств, тобто підвищено вдвічі, але вважається, що відповідні їх втрати стали меншими, оскільки раніше на користь держави стягувався ще й весь незаконно одержаний прибуток.

Суб'єкти господарювання мають право опротестувати рішення Антимонопольного комітету України в суді. В цьому випадку виконання його призупиняється, аж поки справу не розгляне суд.

Правові норми, дія яких спрямована на недопущення недобросовісної конкуренції, неправомірної монополізації ринків та зловживання монополічним становищем, іншими словами, на недопущення порушень конкурентного законодавства, займають помітне місце в Кодексі України про адміністративні правопорушення і Кримінальному Кодексі України.: в КУпАП, – ст. 164-3 “Недобросовісна конкуренція”, 166-1 “Зловживання монополічним становищем на ринку”, 166-2 “Неправомірні угоди між підприємцями” і 166-4 “Порушення порядку подання інформації та виконання рішень Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень”; в ККУ – ст. 228 “Змова про зміну чи фіксування цін або примушування до їх змін чи фіксування” і ст. 230 “Порушення антимонопольного законодавства”.

Для регулювання правовідносин, пов'язаних з діяльністю природних монополій, Верховна Рада України 20 квітня 2000 р. прийняла окремий акт – Закон України “Про природні монополії”. В ньому, зокрема, встановлюється система державного регулювання природних монополій і детально регламентуються повноваження спеціальних органів управління – *національних комісій регулювання природних монополій*, створення яких передбачено Законом.

Запитання для самоперевірки

1. Які заходи здійснює держава з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва?

2. Які методи та інструменти використовують органи державного управління, будуючи свої відносини з підприємцями?

3. Чи допускається прийняття державними органами актів, що визначають привілейоване становище суб'єктів підприємницької діяльності однієї з форм власності щодо суб'єктів підприємницької діяльності інших форм власності?

4. Яке адміністративне стягнення передбачається щодо службових осіб за дискримінацію підприємців органами влади і управління?

5. Яке кримінальне покарання передбачається щодо службових осіб за протидію законній господарській діяльності, якщо внаслідок цього підприємцю була заподіяна велика матеріальна шкода (розміром у п'ятсот і більше н. м. д. г.)?

6. Які узгоджені дії підприємців можуть бути визнані антиконкурентними узгодженими діями?

7. Чи може надаватися дозвіл на проведення узгоджених дій або концентрацію суб'єктів господарювання? Якщо може, то ким?

8. Які штрафні санкції можуть бути застосовані до порушників вимог Закону України “Про економічну конкуренцію”?

Тема 9. ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

9.1. Захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємництва в господарському суді

Економічні права та охоронювані законом інтереси суб'єктів підприємництва можуть захищатися в суді загальному, господарському і третейському. Спори, які виникають під час здійснення підприємницької діяльності і вирішення яких потребує судового розгляду, як правило, мають економічний характер, тому у переважній більшості випадків підприємці звертаються за їх вирішенням до господарського суду.

Організація і діяльність господарського суду визначаються Конституцією України, Законом України від 5 червня 1981 р. “Про судоустрій”, Законом України від 4 червня 1991 р. “Про господарські суди”, Господарським процесуальним кодексом України від 6 грудня 1991 року (до 21 червня 2001 року – Арбітражний процесуальний кодекс України), іншими законодавчими актами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 5 Закону “Про господарські суди”, господарські (до 21 червня 2001 року – арбітражні) суди становлять єдину триланкову систему спеціалізованих судів, яку складають:

- місцеві господарські суди;
- апеляційні господарські суди;
- Вищий господарський суд України.

Місцевими господарськими судами є господарський суд Автономної Республіки Крим, господарські суди областей, міст Києва і Севастополя.

Місцеві господарські суди є судами першої інстанції.

Президент України за поданням Голови Вищого господарського суду України може утворювати інші місцеві господарські суди (міські, міжрайонні, спеціальних (вільних) економічних зон тощо).

Господарський суд Автономної Республіки Крим, господарський суд області, міст Києва і Севастополя:

- вирішує господарські спори, віднесені до його компетенції,
- розглядає справи про банкрутство;
- переглядає за нововиявленими обставинами прийняті ним рішення;
- вивчає і узагальнює практику застосування законодавства, аналізує статистику вирішення господарських спорів, вносить пропозиції Вищому господарському суду України, спрямовані на вдосконалення правового регулювання господарської діяльності та практики вирішення господарських спорів;
- веде роботу, спрямовану на попередження правопорушень у сфері господарських відносин;

– здійснює інші повноваження, надані йому законодавством

Апеляційні господарські суди утворюються Президентом України за поданням Голови Вищого господарського суду України з визначенням території, на яку поширюються повноваження апеляційних господарських судів, їх місцезнаходження.

Апеляційний господарський суд:

- переглядає в апеляційному порядку рішення місцевих господарських судів, які включені до території, на яку поширюються його повноваження;
- переглядає за нововиявленими обставинами прийняті ним рішення;
- вивчає і узагальнює практику застосування законодавства, аналізує статистику вирішення господарських спорів, подає пропозиції Вищому господарському суду України щодо вдосконалення правового регулювання господарської діяльності і практики вирішення господарських спорів та щодо порушення перед Конституційним Судом України питання про офіційне тлумачення законів України;
- проводить роботу, спрямовану на попередження правопорушень у сфері господарських відносин;
- здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Вищим судовим органом господарських судів України у здійсненні правосуддя в господарських відносинах є Вищий господарський суд України.

Вищий господарський суд України:

- переглядає у касаційному порядку рішення апеляційних і місцевих господарських судів;

– вивчає і узагальнює практику застосування законодавства, забезпечує однаковість практики, аналізує статистику вирішення господарських спорів; дає роз'яснення господарським судам з питань практики застосування законодавства України, яке регулює відносини в господарській сфері та порядок вирішення господарських спорів;

– веде роботу, спрямовану на попередження правопорушень у сфері господарських відносин;

– здійснює організаційне керівництво апеляційними господарськими судами, а також господарським судом Автономної Республіки Крим, господарськими судами областей, міст Києва і Севастополя, несе відповідальність за організацію, стан і вдосконалення їх діяльності, перевіряє і поширює позитивний досвід роботи господарських судів республіки;

– забезпечує підбір і підготовку кандидатів у судді, підвищення кваліфікації працівників господарських судів, організовує роботу по матеріально-технічному забезпеченню господарських судів і створенню належних умов для їх діяльності, нормативному забезпеченню, веденню статистичного обліку;

– забезпечує діяльність кваліфікаційної комісії суддів господарських судів;

– здійснює інші повноваження, надані йому законодавством.

Господарський суд приймає до свого провадження не всі економічні спори. Це, насамперед, залежить від складу їх учасників.

Відповідно до ст. 1 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України), мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів:

– підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні);

– громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, громадяни, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

В усіх же інших випадках, а вони, як правило, мають місце тоді, коли однією із сторін спору є громадянин, який не здійснює підприємницьку діяльність, або ж не зареєстрував її в установленому порядку, спори,

навіть якщо вони пов'язані з господарською діяльністю, розглядаються судом загальної юрисдикції.

Господарський суд порушує справи за позовними заявами:

- підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів;
- державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;
- прокурорів та їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;
- Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Господарським судам *підвідомчі*:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві, крім:

- спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов;
- спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни і тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін; інших спорів, вирішення яких відповідно до законів України, міждержавних договорів та угод віднесено до відання інших органів;

2) справи про банкрутство;

3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції.

Підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб.

Справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів, справи у спорах про визнання договорів недійсними розглядаються господарським судом за місцезнаходженням сторони, зобов'язаної за договором здійснити на користь другої сторони певні дії, такі як: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо. справи у спорах, що виникають при

виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також справи про визнання недійсними актів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача. справи у спорах за участю кількох відповідачів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача. справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника.

Віднесені до підсудності господарського суду справи у спорах, що виникають з договору перевезення, в яких одним з відповідачів є орган транспорту, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням цього органу. справи у спорах про право власності на майно або про витребування майна з чужого незаконного володіння чи про усунення перешкод у користуванні майном розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна. справи у спорах, у яких відповідачем є вищий чи центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються господарським судом міста Києва. Зазначені справи формують категорію справ так званої *виключної підсудності*.

Господарські суди вирішують господарські спори у порядку *позовного провадження*, передбаченому ГПК України. Але справи про банкрутство господарські суди розглядають у порядку провадження, передбаченому ГПК України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України від 14 травня 1992 р. “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом.”

Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином – суб’єктом підприємницької діяльності або його представником. Позивач, прокурор чи його заступник зобов’язані при поданні позову надіслати сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів, якщо цих документів у сторін немає.

Питання про прийняття позовної заяви вирішується суддею. Суддя відмовляє у прийнятті позовної заяви, якщо:

- заява не підлягає розгляду в господарських судах України;

– у провадженні господарського суду або іншого органу, який в межах своєї компетенції вирішує господарський спір, є справа зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав або є рішення цих органів з такого спору;

– позов подано до підприємства, організації, які ліквідовано.

Про відмову у прийнятті позовної заяви виноситься ухвала, яка надсилається сторонам, прокурору чи його заступнику, якщо вони є заявниками, не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви. До ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи без розгляду, якщо:

– позовну заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

– у позовній заяві не вказано повного найменування сторін, їх поштових адрес;

– у позовній заяві не вказано обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини, обґрунтований розрахунок стягуваної чи оспорюваної суми;

– не подано доказів сплати державного мита у встановлених порядку та розмірі;

– порушено правила об'єднання вимог або об'єднано в одній позовній заяві кілька вимог до одного чи кількох відповідачів і сумісний розгляд цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво ускладнить вирішення спору;

– не подано доказів надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;

– до винесення ухвали про порушення провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору;

– не подано доказів сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Суддя повертає позовну заяву не пізніше п'яти днів з дня її надходження, про що виносить ухвалу. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення допущеного порушення.

Суддя, прийнявши позовну заяву, не пізніше п'яти днів з дня її надходження виносить і надсилає сторонам, прокурору, якщо він є

заявником, ухвалу про порушення провадження у справі, в якій вказується про прийняття позовної заяви, призначення справи до розгляду в засіданні господарського суду, про час і місце його проведення, необхідні дії щодо підготовки справи до розгляду в засіданні. Ухвала надсилається також іншим підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам у випадках, коли від них витребуються документи, відомості та висновки або їх посадові особи викликаються до господарського суду.

Господарський суд за заявою сторони, прокурора чи його заступника, який подав позов, або з своєї ініціативи має право вжити заходів до забезпечення позову. Забезпечення позову допускається в будь-якій стадії провадження у справі, якщо невжиття таких заходів може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення господарського суду.

Позов забезпечується:

- накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві;
- заборонаю відповідачеві вчиняти певні дії;
- заборонаю іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;
- зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку.

Справи у місцевих господарських судах розглядаються суддею одноособово. Будь-яку справу, що відноситься до підсудності цього суду, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів. Перегляд в апеляційному порядку рішень місцевих господарських судів здійснюється апеляційними господарськими судами колегією суддів у складі трьох суддів. Перегляд у касаційному порядку рішень місцевих і апеляційних господарських судів здійснюється Вищим господарським судом України колегією суддів у складі трьох або більшої непарної кількості суддів.

Господарські суди здійснюють правосуддя шляхом прийняття обов'язкових до виконання на усій території України *рішень, ухвал, постанов*. Рішення і постанови господарських судів приймаються іменем України. Невиконання вимог рішень, ухвал, постанов господарських судів тягне відповідальність, встановлену Господарським процесуальним кодексом та іншими законами України.

Спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви. Спір про стягнення

заборгованості за опротестованим векселем має бути вирішено господарським судом у строк не більше одного місяця від дня одержання позовної заяви. У виняткових випадках голова господарського суду чи заступник голови господарського суду має право продовжити строк вирішення спору, але не більш як на один місяць.

При вирішенні господарського спору *по суті* (задоволення позову, відмова в позові повністю або частково) господарський суд приймає рішення. Судове рішення приймається суддею за результатами обговорення усіх обставин справи, а якщо спір вирішується колегіально – більшістю голосів суддів. Рішення викладається у письмовій формі та підписується всіма суддями, які брали участь у засіданні. У разі розгляду справи трьома суддями суддя, не згодний з рішенням, зобов'язаний викласти у письмовій формі свою окрему думку, що приєднується до справи.

Прийняте рішення оголошується суддею у судовому засіданні після закінчення розгляду справи. Законної сили воно набирає після закінчення десятиденного строку з дня його прийняття. У разі подання апеляційної скарги або внесення апеляційного подання рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційною інстанцією.

Якщо господарський спір не вирішується по суті (відкладення розгляду справи, зупинення, припинення провадження у справі, залишення позову без розгляду тощо), господарський суд виносить ухвалу. Рішення та ухвали розсилаються сторонам, прокурору, який брав участь в судовому процесі, третім особам не пізніше п'яти днів після їх прийняття або вручаються їм під розписку.

Рішення, ухвали, постанови господарського суду, що набрали законної сили, є обов'язковими на всій території України і виконуються у порядку, встановленому ГПК України та Законом України “Про виконавче провадження”.

Виконання рішення господарського суду провадиться на підставі виданого ним наказу, який є виконавчим документом. Наказ видається стягувачеві або надсилається йому після набрання судовим рішенням законної сили.

Накази про стягнення грошових сум видаються стягувачеві або надсилаються йому рекомендованим чи цінним листом, а про стягнення сум у доход бюджету – місцевим органам податкової служби і виконуються у встановленому порядку через установи банку. Решта наказів виконуються державними виконавцями.

У разі повного або часткового задоволення первісного і зустрічного позовів накази про стягнення грошових сум видаються окремо по кожному позову. Якщо ж судове рішення прийнято на користь декількох позивачів, або проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях, видаються накази із зазначенням тієї частини судового рішення, яка підлягає виконанню за даним наказом.

9.2. Захист економічних прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів підприємництва в третейському суді (арбітражі)

В практиці європейських держав досить розповсюдженим є регулювання господарських спорів в третейському суді (арбітражі). Альтернативний розгляд таких спорів в зазначеному суді здійснюється в Україні на основі вже досить застарілого Положення про третейські суди для вирішення господарських спорів між об'єднаннями, підприємствами, організаціями і установами, затвердженого Держарбітражем СРСР 30 грудня 1975 р.

Третейський суд утворюється за добровільною угодою сторін в складі кількох суддів, обраних в однаковій кількості від кожної сторони, і одного судді за загальним обранням сторін.

Договір про передачу спору на розгляд третейського суду (*третейський запис*) повинен бути укладений в письмовій формі. Третейський запис може існувати і у формі окремого пункту (третейського застереження) господарського договору, який укладають між собою сторони. Третейський запис (третейське застереження) не може обмежуватися тільки фіксуванням факту домовленості про передачу спору, який може виникнути між сторонами, на розгляд третейського суду. Для того, щоб він був дієвим інструментом подальшого вирішення спору, третейський запис має містити відомості про те, в якому саме складі третейський суд буде розглядати спори, яке коло питань має бути урегульовано судом, місце і строк розгляду спору, процедура вирішення спору, повноваження третейського судді (суддів) при вирішенні спору і т. ін.

В Господарському процесуальному кодексі України (ст. 12, частина друга), як про це вже згадувалося вище, встановлюються обмеження щодо переліку спорів, які можуть бути передані сторонами на розгляд третейського суду. Ними можуть бути будь-які підвідомчі господарським судам спори, крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні

та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб.

Розгляд справ у третейських судах проводиться безкоштовно. Рішення третейського суду постановляється більшістю голосів і воно викладається в письмовій формі. Рішення третейського суду виконують добровільно самі сторони, але у випадку ухилення, відповідно до ст.3 Закону України “Про виконавче провадження”, можуть бути виконані примусово Державною виконавчою службою.

Зважаючи на такі позитивні риси третейського судочинства, як добровільність, конфіденційність, фінансову доцільність і обов'язковість рішень, слід сподіватися на подальше розширення масштабів його застосування. Тому важливим завданням є оновлення законодавства про третейський суд. Цьому має сприяти прийняття Верховною Радою України відповідного законодавчого акту (на її розгляд вже подано декілька законопроектів).

До системи третейських судів належить міжнародний комерційний арбітраж, діяльність якого в Україні регулюється нормами Закону України від 24 лютого 1994 року “Про міжнародний комерційний арбітраж”. Міжнародний комерційний арбітраж вирішує спори, які виникають у зв'язку із здійсненням зовнішньоторговельних операцій. Зазначений арбітраж включає Міжнародний комерційний арбітражний суд і Морську арбітражну комісію, які є самостійними арбітражними установами.

Провідну роль в організації діяльності міжнародного комерційного арбітражу грає Торгово-промислова палата України, яка затверджує регламенти Міжнародного комерційного арбітражного суду і Морської арбітражної комісії, порядок обчислювання арбітражного збору, ставки гонорарів арбітрів і т. ін.

9.3. Захист прав суб'єктів підприємництва в позасудовому порядку

9.3.1. Захист прав суб'єктів підприємництва положеннями установчих та інших документів підприємства

Свої права суб'єкт підприємництва має можливість насамперед захищати внесенням необхідних записів та застережень (з подальшим забезпеченням їх виконання) в документи, переважна частина яких належить до складу так званих *локальних нормативних актів*, тобто у створенні яких він сам бере участь.

Велике значення для забезпечення ефективного вирішення цього питання відіграє правильне оформлення установчих документів підприємства – *статуту та установчого договору*. Як відомо, в статуті підприємства насамперед мають бути відображені положення, які стосуються його юридичного статусу, а також можуть міститися ті, що враховують особливості діяльності підприємства. Спочатку в статуті потрібно зробити записи, спрямовані на забезпечення економічних прав та законних інтересів підприємства. Якщо, наприклад, мова йде про захист комерційної таємниці, то в статуті повинно бути присутнім застереження про право підприємства на комерційну таємницю і на визначення складу та обсягу відомостей, які її складають.

В установчому договорі, зважаючи на його місце і призначення, слід зафіксувати зобов'язання засновників не розголошувати конфіденційну інформацію про діяльність підприємства, зберігати його комерційну таємницю, утримуватися від конкуренції один з іншим. В договорі слід передбачити відповідальність засновників за невиконання своїх обов'язків, зокрема, можливість виключення з товариства за систематичне невиконання або неналежне виконання обов'язків або створення перешкод досягненню цілей товариства. Відповідно до ст. 64 Закону України “Про господарські товариства” в товариствах з обмеженою і додатковою відповідальністю це можливо, якщо за таке рішення на загальних зборах товариства подано більше 50 відсотків голосів його учасників.

Дуже важливим для захисту прав і законних інтересів власників підприємств є такий локальний нормативний документ, як *Правила внутрішнього трудового розпорядку*, які затверджуються трудовими колективами за поданням власника або уповноваженого ним органу і профспілкового комітету на основі відповідних Типових правил. Метою створення Правил є регулювання трудових правовідносин, що складаються між роботодавцем і працівником (колективом працівників) усередині підприємства у процесі праці і забезпечують здійснення суб'єктивних прав та виконання обов'язків усіма його учасниками. Сукупність вимог щодо захисту в межах підприємства прав і законних інтересів власників в Правилах відображається найбільш повно.

Певні застереження захисного характеру можуть бути передбачені власником підприємства при оформленні *трудових і колективних договорів*. Укладенню трудового договору завжди передують досягнення угоди між сторонами про умови трудового договору. Більшість з цих умов передбачена законодавством про працю та колективним договором.

Водночас, власник підприємства чи уповноважений ним орган можуть пропонувати для включення в трудовий договір додаткових положень щодо дотримання Правил внутрішнього трудового розпорядку, які безпосередньо спрямовані на забезпечення захисту їх економічних прав, зокрема, права на конфіденційність відомостей, з якими матиме справу працівник.

Слід, однак, мати на увазі, що навіть за наявності згоди сторін, до трудового договору не можуть включатися умови, які погіршують становище працівника порівняно із законодавством про працю (ст. 9 КЗпП України).

Оскільки захист прав і законних інтересів підприємства є передумовою стабільної і ефективної його роботи, в чому безпосередньо зацікавлені всі члени трудового колективу, то необхідні записи і застереження мають бути зроблені і в текст колективного договору, який укладається між працівниками і власником підприємства. Слід мати на увазі, що колективний договір є документом, яким передбачається фіксування відповідних прав і обов'язків для обох сторін, які його підписали. Тому і власник підприємства має взяти на себе певні зобов'язання. Щодо забезпечення збереження комерційної таємниці, то він або уповноважений ним орган повинні передбачити в колективному договорі зобов'язання про забезпечення працівників підприємства, які мають справу з комерційною таємницею, необхідними методичними матеріалами (інструкціями, пам'ятками), проведення семінарів, курсів і т. ін.

Для підприємств, які в своїй більшості діють сьогодні в умовах конкуренції, злободенним є питання забезпечення режиму конфіденційності умов *господарських договорів*, які вони укладають зі своїми контрагентами. З цією метою сторони мають робити в тексті договорів відповідні застереження, якими, зокрема, передбачати відповідальність за порушення домовленості про зазначену конфіденційність, в тому числі дострокове розірвання договорів.

Збереження комерційної таємниці є важливою умовою ефективної діяльності суб'єктів підприємництва. Водночас слід пам'ятати, що до її складу можуть бути включені не всі відомості, як того бажали б підприємці. З метою здійснення контролю за їх діяльністю, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 9 серпня 1993 р. № 611 затвердив Перелік відомостей, які не можуть складати комерційну таємницю (Див. Додаток 4).

За розголошення комерційної таємниці, крім того, що особі, винній в цьому, може бути оголошена догана і вона навіть може бути звільнена з роботи, передбачається адміністративна (ст. 164-3 КУпАП) та кримінальна (ст. 231 і 232 ККУ) відповідальність.

9.3.2. Нотаріальний захист прав суб'єктів підприємництва

Нотаріальний захист економічних прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва здійснюється, насамперед, шляхом нотаріального посвідчення набуття та передачі підприємцем прав власності. Це, зокрема, в певній мірі стримує можливі посягання на права підприємця як з боку попереднього власника, так і того, для якого підприємець сам є попереднім власником. Водночас, нотаріальне посвідчення факту набуття підприємцем прав власності може використовуватися для застосування в подальшому судовому захисті цих прав.

Державні нотаріальні контори, а також відповідні службові особи в межах своєї компетенції насамперед посвідчують угоди, щодо яких, відповідно до Закону України “Про нотаріат”, встановлено *обов'язкову нотаріальну форму*. Для підприємця першочергове значення мають такі з них:

- договори про відчуження нерухомого майна, що впливають з договорів купівлі-продажу і міни;
- договори про заставу нерухомого майна, транспортних засобів, товарів в обороті або у переробці;
- договори про відчуження земельних ділянок, що перебувають у колективній або приватній власності;
- договори купівлі-продажу майна державних підприємств;
- інші угоди, для яких чинним законодавством передбачена обов'язкова нотаріальна форма (договори позики та ін.).

Вимагають нотаріального посвідчення доручення на укладення угод, які потребують нотаріальної форми, а також на вчинення дій щодо підприємств, установ, організацій, за винятком випадків, коли законом або спеціальними правилами допущені інші форми доручення.

Більша частина угод, які укладаються у сфері підприємництва, зокрема, договори про спільну діяльність, придбання та продаж товарів, не потребують додаткового посвідчення, але у випадку, коли вони мають дуже важливе значення для підприємців, і коли мова йде про укладання їх на досить значні суми, нотаріальне посвідчення служить додатковою гарантією своєчасного і повного виконання угод.

Нотаріальний захист прав власності досягається не тільки посвідченням угод і документів, а й вчиненням написів, протестів та ін. Так, державний нотаріус за місцезнаходженням нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки накладає заборону їх відчуження шляхом вчинення напису про це на повідомленні установи банку, підприємства або організації про видачу позички на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю будинку. Відповідний напис здійснюється нотаріусом на договорі (при його посвідченні) про заставу житлового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна.

Нотаріальні дії можуть сприяти підприємцю своєчасно повернути кредиторю кошти, взяті в борг під заставу, і зберегти закладене майно у випадку, коли кредитор з метою заволодіння предметом застави ухиляється від своєчасного їх прийняття. За письмовим зверненням боржника, у випадках, передбачених законодавством України, нотаріус може прийняти у нього на депозит грошові суми і цінні папери для передачі їх кредиторю. Прийняття зазначених коштів і цінних паперів здійснюється за місцем виконання зобов'язань.

Водночас, для стягнення грошових сум або витребування їх від боржника нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості здійснюється у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Запитання для самоперевірки

- 1. Які господарські суди діють в Україні?*
- 2. Які спори приймають до свого провадження господарські суди?*
- 3. У якому випадку суддя господарського суду відмовляє у прийнятті позовної заяви?*
- 4. Які дії вчиняє суддя господарського суду, прийнявши позовну заяву?*
- 5. Чим забезпечується позов у господарському суді?*
- 6. Що є наслідком вирішення господарського спору по суті?*
- 7. Яке значення має захист прав підприємців у третейському суді?*
- 8. Як можна захистити права суб'єктів підприємництва положеннями установчих та інших документів підприємства?*
- 9. Які є можливості нотаріального захисту прав суб'єктів підприємництва?*

ДОДАТКИ

Додаток 1

Закон України
від 1 червня 2000 р.
ПРО ЛІЦЕНЗУВАННЯ
ПЕВНИХ ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(Із змінами і доповненнями на 1 квітня 2003 р.)
(витяги)

Стаття 9. Види господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню

Відповідно до цього Закону ліцензуванню підлягають такі види господарської діяльності:

1) пошук (розвідка) корисних копалин;

2) виробництво, ремонт вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду;

3) виробництво вибухових речовин і матеріалів (за переліком, який визначається Кабінетом Міністрів України);

4) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин (за переліком, який визначається Кабінетом Міністрів України);

5) видобування уранових руд;

6) видобуток дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

7) виробництво дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

8) виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівля виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

9) виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами;

10) виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля ветеринарними медикаментами і препаратами;

11) виробництво пестицидів та агрохімікатів, оптова, роздрібна торгівля пестицидами та агрохімікатами;

12) виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони;

13) розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації;

14) розроблення, виробництво, використання, експлуатація, сертифікаційні випробування, тематичні дослідження, експертиза, ввезення, вивезення криптосистем і засобів криптографічного захисту інформації, надання послуг в галузі криптографічного захисту інформації, торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації;

15) розроблення, виробництво, впровадження, сертифікаційні випробування, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів;

16) розроблення, виробництво, впровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг в галузі технічного захисту інформації;

17) виготовлення бланків цінних паперів, документів суворої звітності;

18) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл;

19) постачання природного газу за регульованим, за нерегульованим тарифом;

20) зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, установлюваний ліцензійними умовами;

21) централізоване водопостачання та водовідведення;

22) розроблення, випробування, виробництво, експлуатація ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземної космічної інфраструктури та її складових частин, обладнання, що входить до складу космічного сегмента супутникових систем;

23) розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуск, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

24) культивування, використання рослин, що містять наркотичні засоби для промислових цілей;

25) проведення дезінфекційних, дезінсекційних, дератизаційних робіт;

26) медична практика;

27) переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них препаратів;

28) ветеринарна практика;

29) організація та утримання тоталізаторів, гральних закладів, випуск та проведення лотерей;

30) будівельна діяльність (вишукувальні та проектні роботи для будівництва, зведення несучих та огорожуючих конструкцій, будівництво та монтаж інженерних і транспортних мереж);

31) надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів повітряним транспортом;

32) надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів річковим, морським транспортом;

33) надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом загального користування (крім надання послуг з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі);

34) надання послуг з перевезення пасажирів та їх багажу на таксі;

35) надання послуг з перевезення пасажирів, вантажів залізничним транспортом;

36) заготівля, переробка, металургійна переробка металобрухту кольорових і чорних металів;

37) збирання, первинна обробка відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння;

38) збирання, заготівля окремих видів відходів як вторинної сировини (за переліками, які визначаються Кабінетом Міністрів України);

39) операції у сфері поводження з небезпечними відходами;

(Пункт 40 статті 9 виключено на підставі Закону №2984-III (2984-14) від 17.01.2002)

40) проектування, монтаж, технічне обслуговування засобів протипожежного захисту та систем опалення, оцінка протипожежного стану об'єктів;

41) проведення випробувань на пожежну небезпеку речовин, матеріалів, будівельних конструкцій, виробів і обладнання, а також пожежної техніки, пожежно-технічного озброєння, продукції протипожежного призначення на відповідність встановленим вимогам;

42) надання послуг, пов'язаних з охороною державної та іншої власності, надання послуг з охорони громадян;

43) виконання топографо-геодезичних, картографічних робіт;

44) виконання авіаційно-хімічних робіт;

45) пересилання поштових переказів, простих та реєстрованих листів, поштових карток, бандеролей та посилок масою до 30 кілограмів;

46) надання послуг радіозв'язку (з використанням радіочастот);

47) надання послуг телефонного зв'язку (крім відомчих об'єктів);

48) технічне обслуговування мереж теле-, радіо- і проводового мовлення в межах промислової експлуатації;

49) організація іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму; екскурсійна діяльність;

50) фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність:

– організація та проведення спортивних занять професіоналів та любителів спорту;

– діяльність з підготовки спортсменів до змагань з різних видів спорту, визнаних в Україні;

(Пункт 52 статті 9 виключено як пункт 51 на підставі Закону №2209-III (2209-14) від 11.01.2001)

(Пункт 53 статті 9 виключено як пункт 52 на підставі Закону №2209-III (2209-14) від 11.01.2001)

(Пункт 54 статті 9 виключено на підставі Закону №2745-III (2745-14) від 04.10.2001)

51) діяльність арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів);

52) посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном;

53) професійна діяльність на ринку цінних паперів;

54) проведення землепорядних та землеоціночних робіт;

55) проектування, будівництво нових і реконструкція існуючих меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфраструктури;

56) діяльність, пов'язана з промисловим виловом риби на промислових ділянках рибогосподарських водойм, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств;

57) посередницька діяльність митного брокера та митного перевізника;

58) виробництво дисків для лазерних систем зчитування;

59) експорт, імпорт обладнання та дисків для лазерних систем зчитування;

60) виготовлення парфумерно-косметичної продукції з використанням спирту етилового;

61) оптова торгівля насінням.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА
від 14 листопада 2000 р. №1698 м. Київ
ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ОРГАНІВ
ЛІЦЕНЗУВАННЯ
(Із змінами за станом на 1 квітня 2003 р.)
(витяги)

Відповідно до Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (1775-14) Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити перелік органів ліцензування, що додається.

2. Органам ліцензування разом з Державним комітетом з питань регуляторної політики та підприємництва затвердити у місячний термін ліцензійні умови провадження господарської діяльності за видами, зазначеними у затвердженому цією постановою переліку.

...

Прем'єр-міністр України

В.ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 14 листопада 2000 р. №1698

ПЕРЕЛІК
органів ліцензування

Орган ліцензування	Вид господарської діяльності
1. Мінагрополітики	культивування, використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей
2. МВС	виробництво, ремонт вогнепальної зброї, боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони надання послуг, пов'язаних з охороною державної та іншої власності, надання послуг з охорони громадян
3. Мінекоресурсів	пошук (розвідка) корисних копалин видобування уранових руд збирання, заготівля окремих видів відходів як вторинної сировини (згідно з переліками, які визначаються Кабінетом Міністрів України) операції у сфері поводження з небезпечними відходами виконання топографо-геодезичних, карто-графічних робіт
4. Мінекономіки	діяльність арбітражних керуючих (роз-

	порядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів)
5. Державний департамент інтелектуальної власності МОН	експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, обладнання для їх виробництва виробництво дисків для лазерних систем зчитування
6. МОЗ	проведення дезінфекційних, дезінсекційних, дератизаційних робіт (крім робіт на об'єктах ветеринарного контролю) медична практика переробка донорської крові та її компонентів, виготовлення з них препаратів
7. Мінпраці	посередництво у працевлаштуванні за кордоном
8. Мінфін	виробництво дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння виготовлення виробів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння, торгівля виробами з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння виготовлення бланків цінних паперів, документів суворої звітності збирання, первинна обробка відходів і брухту дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння страхова діяльність, випуск та проведення лотерей
9. Держбуд, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севасто-	централізоване водопостачання та водовідведення будівельна діяльність (вишукувальні та проектні роботи для будівництва,

польська міські державні адміністрації*	зведення несучих та огорожуючих конструкцій, бу-дівництво та монтаж інженерних і тран-спортних мереж)
10. Держводгосп	проектування, будівництво нових і реконструкція існуючих меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфра-структури
11. Держкомзем	проведення землепорядних та земле-оцінних робіт
12. Держкомзв'язку	пересилання грошових переказів надання послуг радіозв'язку (з вико-ристанням радіочастот) надання послуг телефонного зв'язку (крім відомчих об'єктів) технічне обслуговування мереж теле-, радіо- і проведеного мовлення в межах промислової експлуатації
13. Держтур-адміністрація	організація іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму; екскурсійна діяльність
14. Держпромполітики	виробництво особливо небезпечних хімічних речовин (згідно з переліком, який визначається Кабінетом Міністрів України) видобуток дорогоцінних металів і дорого-цінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення, напівдорогоцінного каміння виробництво пестицидів та агрохімікатів, оптова, роздрібна торгівля пестицидами та агрохімікатами заготівля, переробка, металургійна пере-робка брухту кольорових і чорних металів

15. НКАУ	розроблення, випробування, виробництво, експлуатація ракет-носіїв, космічних апаратів та їх складових частин, наземної космічної інфраструктури та її складових частин, обладнання, що входить до складу космічного сегмента супутникових систем
16. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку	професійна діяльність на ринку цінних паперів
17. Держмитслужба	посередницька діяльність митного бро-кера та митного перевізника
18. НКРЕ	транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом, транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл постачання природного газу за регульованим і нерегульованим тарифом зберігання природного газу в обсягах, що перевищують рівень, установлюваний ліцензійними умовами
19. СБУ	розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації розроблення, виробництво, впровадження, сертифікаційні випробування, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів
20. Мінтранс	надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів залізничним транспортом
21. Укравіатранс	надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів повітряним транспортом виконання авіаційно-хімічних робіт
22. Укравтотранс	надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів автомобільним транспортом

23. Укрморрічфлот	надання послуг з перевезення пасажирів і вантажів річковим, морським транспортом
24. Державний департамент ветеринарної медицини	виробництво ветеринарних медикаментів і препаратів, оптова, роздрібна торгівля вете-ринарними медикаментами і препаратами проведення дезінфекційних, дезінсекцій-них, дератизаційних робіт (на об'єктах вете-ринарного контролю) ветеринарна практика
25. Державний департамент з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення	виробництво лікарських засобів, оптова, роздрібна торгівля лікарськими засобами розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуск, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів
26. Держнаглядохорон-праці	виробництво вибухових речовин і матеріалів (згідно з переліком, який визначається Кабінетом Міністрів України)
27. Департамент з питань адміністрування акцизного збору і контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів	виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, оптова торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, оптова, роздрібна торгівля алкогольними напоями виробництво тютюнових виробів, оптова, роздрібна торгівля тютюновими виробами виготовлення парфумерно-косметичної продукції з використанням спирту етилового
28. Укрдержрибгосп	діяльність, пов'язана з промисловим виловом риби на промислових ділянках рибогосподарських водойм, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств

<p>29. Департамент спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБУ</p>	<p>розроблення, виробництво, використання, експлуатація, сертифікаційні випробування, тематичні дослідження, експертиза, ввезення, вивезення криптосистем і засобів крипто-графічного захисту інформації, надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації, торгівля криптосистемами і засобами криптографічного захисту інформації</p> <p>розроблення, виробництво, впровадження, обслуговування, дослідження ефективності систем і засобів технічного захисту інформації, надання послуг у галузі технічного захисту інформації</p>
<p>30. Головне управління Державної пожежної охорони МВС</p>	<p>проектування, монтаж, технічне обслуговування засобів протипожежного захисту та систем опалення, оцінка протипожежного стану об'єктів</p> <p>проведення випробувань на пожежну небезпеку речовин, матеріалів, будівельних конструкцій, виробів і обладнання, а також пожежної техніки, пожежно-технічного озброєння, продукції протипожежного призначення на відповідність встановленим вимогам</p>
<p>31. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації</p>	<p>організація та утримання тоталізаторів, гральних закладів</p> <p>організація внутрішнього туризму, екскурсійна діяльність</p>

32. Держкомспорт	фізкультурно-оздоровча та спортивна діяльність організація і проведення спортивних занять професіоналів та любителів спорту діяльність з підготовки спортсменів до змагань з різних видів спорту, визнаних в Україні
------------------	--

* На підставі ліцензії, виданої центральним органом виконавчої влади, господарська діяльність провадиться на всій території України, а на підставі ліцензії, виданої місцевим органом виконавчої влади, – на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА**

від 29 листопада 2000 р. №1755 м. Київ

**ПРО ТЕРМІН ДІЇ ЛІЦЕНЗІЇ НА ПРОВАДЖЕННЯ ПЕВНИХ
ВИДІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, РОЗМІРИ І
ПОРЯДОК ЗАРАХУВАННЯ ПЛАТИ ЗА ЇЇ ВИДАЧУ**

(Із змінами за станом на 1 квітня 2003 р.)

(витяги)

Відповідно до частини четвертої статті 14 та частини першої статті 15 Закону України “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” (1775-14) Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є :

1. Установити, що термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності (крім видів господарської діяльності, зазначених у пунктах 2, 3, 4 цієї постанови) становить 3 роки, а плата за її видачу справляється у розмірі 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо органом ліцензування є центральний орган виконавчої влади, або 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо органом ліцензування є місцевий орган виконавчої влади.

2. Установити, що термін дії ліцензії на провадження діяльності з надання послуг радіозв’язку (з використанням радіочастот) становить 10 років, з надання послуг телефонного зв’язку (крім відомчих об’єктів) – 15 років, з технічного обслуговування мереж теле-, радіо- і проводового мовлення в межах промислової експлуатації – 5 років, а плата за її видачу в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області, м. Києва і Севастополя справляється у розмірі згідно з додатком 1.

3. Установити, що термін дії ліцензій на провадження діяльності з випуску та проведення лотерей, які видаються Міністерством фінансів в процесі переоформлення реєстраційних свідоцтв відповідно до прикінцевих положень Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою запровадження контролю за здійсненням лотерейної діяльності” (1969-14), становить 12 років.

4. Установити, що термін дії ліцензії на виготовлення парфумерно-косметичної продукції з використанням спирту етилового становить 3 роки, а плата за її видачу справляється у розмірі 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

5. Установити, що плата, яка вноситься суб'єктом господарювання за видачу та переоформлення ліцензії, а також за видачу копії та дублікату ліцензії, зараховується до Державного бюджету України і вноситься на рахунки територіального органу Державного казначейства №3510 в установах Національного банку та №2510 в установах комерційних банків (код бюджетної класифікації за доходами 14060200, символ звітності банку 069).

...

Прем'єр-міністр України

В.ЮЩЕНКО

Додаток 1
до постанови Кабінету Міністрів України
від 29 листопада 2000 р. №1755

РОЗМІР

плати за видачу ліцензій на провадження діяльності
з надання послуг радіозв'язку (з використанням
радіочастот), телефонного зв'язку (крім відомчих
об'єктів), з технічного обслуговування мереж теле-,
радіо- і проводового мовлення в межах промислової експлуатації

Вид діяльності	Розмір плати, неоподатковуваних мінімумів доходів громадян
Надання послуг радіозв'язку (з використанням радіочастот)	200
Надання послуг телефонного зв'язку (крім відомчих об'єктів): міжнародного (видається тільки на діяльність на території України)	529 000*
міжміського: тільки надання у користування ліній передачі, мережних трактів, каналів зв'язку	20 000
без надання у користування ліній передачі, мережних трактів, каналів зв'язку	20 000*
стільникового	20 000
місцевого: з ємністю мережі до 1000 номерів	60
з ємністю мережі понад 1000 номерів	200
у сільській місцевості	20
аудіотекс	200
Технічне обслуговування мереж теле-, радіо- і проводового мовлення в межах промислової експлуатації:	
мереж телемовлення	60
мереж радіомовлення	60
мереж проводового мовлення	20

* Для суб'єктів господарювання, які застосовують лише IP-телефонію, плата становить 10 відсотків вартості відповідної ліцензії.

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

**від 9 серпня 1993 р. №611 м. Київ
ПРО ПЕРЕЛІК ВІДОМОСТЕЙ, ЩО НЕ СТАНОВЛЯТЬ
КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ**

Відповідно до частини другої статті 30 Закону України “Про підприємства в Україні” Кабінет Міністрів України п о с т а н о в л я є :

Установити, що комерційну таємницю не становлять :

установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами;

інформація за всіма встановленими формами державної звітності;

дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов’язкових платежів;

відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;

документи про сплату податків і обов’язкових платежів;

інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров’ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;

документи про платоспроможність;

відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об’єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства зобов'язані подавати перелічені у цій постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

Прем'єр-міністр України

Л.КУЧМА

Перший заступник Міністра
Кабінету Міністрів України

В.НЕСМІХ

ЛІТЕРАТУРА

1. Демський Е. Щодо адмінвідповідальності юридичних осіб //Юридичний вісник України. – 2002. – №34. – С.8-9.
2. Договори у підприємницькій діяльності. – Харків: Фактор, 2001. – 212 с.
3. Дударов О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.
4. Жуковский А.Г. Административная ответственность в сфере предпринимательских отношений. Вопросы теории и практики. – Харків: ООО “Одиссей”, 2000. – 224 с.
5. Зобов’язальне право: теорія і практика: Навч. посіб. /За ред. О.В.Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 912 с.
6. Карлін М.І. Правові основи підприємництва: Навч. посіб. – К.: Наукова думка, 2000. – 192 с.
7. Кулагин М.И. Предпринимательство и право: опыт Запада. – М.: Дело, 1992. – 144 с.
8. Луць В.В. Контракти у підприємницькій діяльності: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 560 с.
9. Менюк О.А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. – К.: Оріяни, 2001. – 172 с.
10. Никонов В.О. До питання про зміст Господарського кодексу і господарського права //Юридичний вісник України. – 2002. – №35. – С.9.
11. Нікіфоров Г.К., Нікіфоров С.С. Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці: Навч.-практич. посіб. – К.: Вентурі, 2001. – 208 с.
12. Підприємницьке право: Навч. посіб. /Ніколаєва Л.В., Старцев О.В., Пальчук П.М. та ін. – К.: Істина, 2001. – 480 с.
13. Предпринимательское право в вопросах и ответах: Учеб. пособ. /Под ред. Н.А. Саниахметовой. – Харьков: Одиссей, 2001. – 560 с.

14.Предпринимательское право в Украине: практикум: Учеб. практич. пособ. /Под ред. Н.А.Саниахметовой. – Харьков: Одиссей, 2001. – 544 с.

15.Предпринимательское право Украины: Учебник /Р.Б.Шишка, А.М.Сытник, В.Н.Левков и др. /Под общей ред. Р.Б.Шишки. – Харьков: Эспада, 2001. – 624 с.

16.Хозяйственное право: Учебник /В.К.Мамутов, Г.Л.Знаменский, К.С.Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – 912 с.

17.Щербина В.С. Господарське право України: Навч. посіб. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 384 с.

18.Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С.Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т.1: А-Г. – 1998. – 672 с.

Навчальне видання

Володимир Олексійович Никонов

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск Т.Б.Борисова
Редактор Л.П.Скібчик
Комп'ютерна верстка: Я.М.Стеценко;
Т.В.Кравченко;
Н.В.Семеній

Підп. до друку 4.08.03. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 7,6. Зам. _____. Тираж 500

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, Київ, вул. Січневого повстання, 21

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

В.О.Никонов

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО

Навчальний посібник

КИЇВ ДАКККіМ 2003